№ 8.

ივერია

წელიწადი პირველი

21 აპრილს 1877 წ.

საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი.

ფასი 1 ლარი

გამოდის ხუთშაბათობით

ხელის მოწერა: ტფილისს, „ივერიის“ რედაქციაში, მთაწმინდის ქუჩაზე, შიოევის სახლების ზემოდ. №5 ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

„ივერიის“ ფასი 1877 წელს.
ათი თვისა, გაგზავნით და გაუგზავნელად . . . 6 მან. —
თითო ნომერი . . . . . — 15 კაპ.

თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია გაასწორებს და შეამოკლებს დასაბეჭდად გამოგზავნილ წერილებს.
განცხადება მიიღება ქართულსა და რუსულს ენაზე.

საძიებელი: 1. ტფილისი, 21 აპრილს. — II. საქართველოს მატიანე. — III. ომის ამბები — IV საპოლიტიკო მიმოხილვა. — V. თ. ალექსანდრე ჯაჯავაძის ლექსნი — VI. პროვინციალური წერილები, წერილი მეორე — VII. ოსმალოს საქართველო. — VIII. ზოგიერთი რამ.

მისმა იმპერატორებითმა უმაღლესობამ კავკასიის მხედრობის მთავარ-სარდალმა ინება და შეუთვალა აჭარისა და ქობულეთის მცხოვრებთა შემდეგი:

აჭარისა და ქობულეთის მცხოვრებნო!

„სრულიად რუსეთის ხელმწიფე იმპერატორმა ინება და ჯარი ჩემდამი მონდობილის კავკასიის მხედრობისა მოდის თქვენს ქვეყანაში.

ჩვენმა კეთილის-მყოფელმა და კაცთ მოყვარემ ხელმწიფემ ამოიღო ხმალი არა იმისთვის, რომ დაჰსჩარგოს მშვიდობის-მოყვარე მცხოვრებნი. ხელმწიფე ჩვენი არ ერჩის უიარაღოსა და არც უიარაღო კაცის წახდენაში ეძიებს თვისის მხედრობის სახელსა და დიდებასა: იგი გზავნის ჯარს ჩაგრულთა დასაფარველად და მჩაგვრელთა შესაკავებლად. ხელმწიფესა სურს დაიცვას სიმართლე და კაცობრივი პატივი.

მაშასადამე არც მუქარით მოდის თქვენს ქვეყანაში მხედრობა რუსთა ხელმწიფისა და არც რაიმე შიში მოსდევს მას მშვიდობის-მყოფელ მცხოვრებთათვის. ნუ გეშინისთ! ყოველს თქვენგანს, რომელიც მტრად არ მოგვექცევა, ჩვენ მივიღებთ მეგობრად, — და მის ცოლშვილსა, ოჯახსა და ქონებასა ჩვენ თვითონ მფარველად ვეყოლებით. რუსის ჯარის ყოფნამ თქვენს ქვეყანაში უნდა გვაშოროს ერთმანეთის მტრობა-სიძულვილი და გულით შეგვათვისოს და დაგვაახლოვოს ჩვენ თქვენთან, ჰოი, ძენო კეთილშობილის ქართველის ტომისანო, ძმანო ყოველთვის ერთგულთა და საყვარელთა ქვეშევრდომთა რუსის იმპერატორისათა.

მთავარ-სარდალი კავკასიის მხედრობისა და დიდის იმპერატორის ძოალგილე კავკასიაში მიხეილ.

ტფილისი, 21 აპრილს.

ასტედა ომი!... ამის მსმენელს გული თავის ადგილს აღარ აქვს. ომი სისხლის ღვრაა, ომი უბედურებაა, ომი დამთქმელია ადამიანის სიცოცხლისა, ადამიანის ღვაწლისა მონაგარისა. გული სწუხს და იტანჯება როცა ეს აგონდება. თუმცა ეს ასეა, მაგრამ რა რიგს მედიდურს, დიდებულს სანახაობას წარმოგვიდგენს ხოლმე ის სურათი, როცა თავ-გაწირული ერი აზღვავებულია, ამხედრებულია, თავისის პატივის, თავისის ღირსების, თავისის ვინაობის და თვითების დაცვისათვის. მაშინ გულს ავიწუდება სიკვდილის მეხიც და სიცოცხლის სიტკბოებაც, მაშინ კაცი გმირია; მაშინ გული მგერს სულგრძელებისათვის, ვაჟკაცობისათვის, პატიოსნებისათვის. საუოველდღეო ჭუჭი საუოველდღეო ცხოვრებისა შორდება კაცსა და კაცი კაცად გამოდის მოედანზედ ან სახელოვანის სიკვდილისათვის, ან პატიოსანის სიცოცხლისათვის. რამოდენად უფრო მედიდურია, უფრო დიდებულია, როცა ერი ამხედრდება და თავსა სდებს სხვა ერის დასახსნელად, სხვა ერის საფარველად!....აქ მარტო კერძოობითი გრძნობა კი არ იტაცებს ადამიანის გულს, არამედ გრძნობა საერთო კაცობრიობისა, რომელსაც, როგორც ზღვას მდინარენი, ესე მიერთმევიან ხოლმე კერძოობითი გრძნობანი ადამიანისა.

დღევანდელს ომს ეს გულის აღმტაცი, ეს ზოგადი ღვთაებრივი კაცობრიობის გრძნობა მიუძღვის წინ.

დღეს საომრად გამოსულს მხედრობას ეს უწერია დროშაზედ: „ჩაგრულთა დასახსნელად და მჩაგვრელთა შესაკავებლად ამოიღო ხმალიო ხელმწიფე იმპერატორმა“. ამაზედ უმშვენიერესი, ამაზედ უპატიოსნესი, ამაზედ უწმინდესი საგანი ბევრჯელ არა ჰქონია ომსა. ადამიანის სულგრძელებას უკეთესი საზრდო აღარ უნდა, ადამიანის თავ-გამომეტებულს მხნეობას უკეთესი ჯილდოა.

სიცოცხლე შეწირული დევნულთათვის სახელოვანია, სისხლი დაღვრილი ჩაგრულთათვის წმინდაა!....

საქართველოს მატიანე

—

— ეოვლის მხრიდამ კაი ამბავი გვესმის წლევანდელ მოსავალზედ. ეანები თურმე ჩინებულია, ვენახებსაც ძალიან კარგი ჰირი აქვთ. ღმერთმა ქნას და შერჩეს ბოლომდინ ჩვენს ქვეყანასა ეს ჰირიანი მოსავალი. მაგრამ ვინ იცის? საშინელი კალიაა თურმე ატეხილი ტფილისის მაზრაში. ჯერ კუტია და ამიტომაც მისი გაჟლეტა ადვილია. თუ ეხლავ არ ეშველება ამას, მერე გვიანღა იქმნება. რაკი კალია ფრთას გაიკეთებს, წინ რაღა დაუდგება, მოედება მთელს ჩვენს ქვეყანასა და საიმედო მოსავალს ბოლოს მოუღებს კიდეც. ფრიად საშიშია ეს გარემოება და ყველასათვის ერთნაირად საფიქრებელი და მავნებელი. ვიდრე დროა უნდა ეშველოს რამე. ტფილისის მაზრის უფროსის თანა შემწე თ. ალ. აბხაზი დიდს ცდაშია თურმე, რომ, ვიდრე კალია კუტად არის, ადგილობრივვე ამოხოცოს. მას გამოუწვევია ხალხი, გაუთხრევინებია არხები, ხალხი თურმე ფიჩხებით აფთხობს კალიას, კალია მიდის და ცვივა გათხრილს არხებში. მერე თურმე ამ რიგად არხში მომწყვდეულს კალიას ხალხი ფეხითა ჰსრესს. ეს ღონე მოუგონიათ, იმიტომ რომ იმ ადგილებში, საცა კალიაა გაჩენილი, არც წყალია, არც ტბე, რომ ან წყალით ამოხოცონ კალია, ან ცეცხლითა. თუმცა გლეხობა გამოსულა კალიის სახოცველად, მაგრამ დიდს გაჭირვებაში თურმეა უჰურობისაგამო. საწელებს თურმე ჰური არც შინა აქვთ და არც გარედ. ზოგი შიმშილით წაქცეულა კიდეც მუშაობის დროს. არსაიდამ არავინ ამ მხრით არა შველის თურმე ხალხსა, თუმცა იგი ამ შემთხვევაში საეოველთაო ჭირს ებრძვის. მაგრამ, ჩვენდა სანუგეშოდ, ზოგიერთს წევრს ჩვენის ბანკის ზედამხედველის კამიტეტისას ფიქრად მოსვლიათ კეთილი აზრი, რომ ბანკის მოგებიდამ იმ გაჭირებულს ხალხს ფული მიაშველონ და მით მოუმართონ ხელი ამ საეოველთაო საქმეში.

— ჩვენა გვწერენ რომ ახალციხეში გროვდება მილიცია და მის მოთავედ თურმე ნიკოლოზ იაკინთეს ძე მესხიევი უნდა ამოერჩიათო. მაგრამ უფ. მესხიევი სხვა თანამდებობისათვის უფრო საჭიროდ დაუნახავთ და იმის გამო იქნება მილიციის მოთავედ სხვა დაინიშნოსო.

— ჩვენ დავესწარით „ხათაბალის“ მეორე წარმოდგენას. უფ. სუნდუკიანცი, რომელსაც ხათაბალა დაუწერია, უეჭველი ნიჭია და ამასთან სცენის კარგი მცოდნე ეოფილა. ამ „ხათაბალაში“ ბევრი იმისთანა ადგილებია, რომ კაცს მართლა ჩააფიქრებს და ამასთანავე გააფხიზლებს. ამ კომედიის სიკეთეს ბევრად უშლის ერთისა და იგივეს შიგა და შიგ განმეორება და მეტად გძელი საუბარი მომქმედ ჰირთა შორის. ეს ჩვენ გაზეთში უწინაც იეო შენიშნული. წარმოადგინეს ჩინებულად. ძალიან კარგად წარმოადგინა უფ. ვასილ აბაშიძემ, რომელმაც ჰირველ გამოსვლაშივე მიიზიდა ჩვენი ეურადღება. მის თამაშობას ძალიან დავაკვირვეთ თვალი და სწორედ გითხრათ, ვერსად ვერ შევამცნიეთ ან ისე გადაემატნოს რამე, ან ისე დაეკლოს, რომ მით წაეხდინოს როლი. ჩვენის ფიქრით, მაგის ნიჭს დიდი მანძილი აქვს. ერთი იმისი ძახილი: „გარასიმ იაკულიჩ“ რათაც უნდა ღირდა. ცოტად როლი არ იცოდა და მაგისთანა ნიჭიან და ოსტატ მოთამაშესათვის ეგ შეუნდობელი ცოდვაა. ძალიან კარგად ითამაშა დედის როლი მარ. ეიფიანისამ. და მმანი ეიფიანნი ჩვეულებისა მებრ კარგად იეენენ. უფ. კონ. ეიფიანი ძალიან კარგი რამ არის, მაგრამ უფრო კარგი იქნებოდა, რომ როლს იზეჰირებდეს და სიტყვებს ბოლოს არ აკვნეტდეს ხოლმე. მის მშვენიერს თამაშობას ეს ორი ნაკლულევანება ბევრად აზიანებს. იმედია რომ ამ ნაკლულოვანებას უფ. კონ. ეიფიანი ადვილად აიცილებს. თუ მოინდომა.

— „Тифлисскій вѢстникъ“-ში ჰსწერია, რომ 16 აპრილს უფროსს ჰოლიცმეისტერის სამმართველოს წინ მოუგროვებიათ ასსასები და გამოუცხადებიათ ქალაქის მმართველობის გარდაწყვეტილობა, რომ ღამით ბეჯითი გუშაგობა გასწიონ და თავ-თავის ადგილას ქუჩებში წმინდად შეინახონ.

— „სასოფლო გაზეთში“ ჰსწერია, რომ ქ. თელავში შვიდი ათასამდე სული მცხოვრები ითვლებაო და ორს თვეში იანვარში, და თებერვალში, სამასს ორმოცამდე სული გადაცვლილაო. ამასთანავე გვაუწყებს, რომ იქ არცჭირი და არც სხვა რაიმე გადასადები ავათმეოფობა არ ეოფილაო. ნუ თუ ადგილობრივს მმართველობას არა რაიმე განკარგულება არ მოუხდენია, რომ ამისთანა უბედურების მიზეზი გამოიკვლივოს და ხალხი ამოდენა ხოცვისაგან დაიხსნას!....

— „Кавказъ“-ში მოხსენებულია, რომ რკინის გზა რიონის სადგომიდამ ქუთაისამდე შესრულებულია და წელს 1-ს მაისს სვლაც დაიწყობაო.

— ამას წინად ტფილისში შეჰსდგა ჰირუტყვთა მფარველობის საზოგადოება. ეხლა გაზეთი Кавказъ-ი გვაცნობებს, რომ მისი წესდება ამ დღეებში დამტკიცდებაო. ახ, ნეტავი ერთი საზოგადოება მეტყველთათვისაც შეჰსდგეს.

— საგარეჯოდამ გვწერენ: „წელს გაზაფხული ადრე დაგვიდგა; ხეხილი სრულიად გაიშალა, ეხლა ბაღებში შესვლა მაისის დროს წარმოგვიდგენს.

მინდორში ეანებმაც შეითამაშეს, ღვთის მადლით ხალხი წელს უხვს მოსავალს მოელის, თუ ბოლოს არ უმტეუნა ამინდმა.

მეტად სასიამოვნო დღეებია, დილით გრილა, შუადღისას ცხელა, საღამოთი ცა იღრუბლება და ხანდის ხან კიდეც გვნამავს. მაგრამ ამ ჰაერის ცვლილებას მოჰყვა საშინელი ავათმეოფობა, რომელმაც ხალხი ფრიად შეაშინა და მრავალნი იმსხვერპლა კიდეც. ამ ავათმეოფობას ჭვალს ეძახიან, მაგრამ ეს სრულებით ჭვალი არ არის. ეს ავათმეოფობა აუჩნდება ადამიანს თუ არა, მაშინვე ხმას აკმენდინებს ასე, რომ ავათმეობი თავის სატკივარს ვეღარავის ატეობინებს. ეს ავათ-მეოფობა არც ხოლერას ჰგავს: ფაღარათობა და ჰირ-საქმობა ავათმეოფებს სრულიად არა აქვთ. მკვდარს ფერი საღი ადამიანისა აქვს, ამ ავათმეოფობას რაც უნდა მაგარი აგებულების ადამიანი იეოს, ორ დღეს ვერ უძლებს. ჩვენი მღვდლები დღეში სამ-ოთხს მარხამენ ამ სოფელში. გასაკვირველი უფრო ის არის, რომ ეს ავათ-მეოფობა უფრო მამაკაცთა ერჩის.

რა ქნას აქ კაცმა? გაჭირვების დროს ვის მიჰმართოს? ამოდენა მაზრაა და ერთი ექიმი არ მოიპოვება. იხოცება უპატრონო ხალხი და მეშველი არსით არის. ექიმს ვინა ჩივის, მთელი აქაურობა რომ ერთმანეთს აჯახო მუცლის გვრემის წამალს ვერ იშოვით, ხარდალს ვერ იშოვით, ხარდალს რომ წამლად გინდოდეთ. საწყალს გლეხობას რომ ვეღარასფრით უშველია თავის თავისთვის, მოჰყავთ დალაქი და სნეულებს სისხლიდამ ჰსცლიან. უწყალოდ იხოცება ხალხი და აბა თუ ვინმემ ეური შეიბერტეოს“.

ომის ამბები.

ჩვენს მკითხველთ მოეხსენებათ, რომ 12-ს აპრილს დუნაის მხედრობა და ოთხივე კავკასიის ლაშქარი დაიძრა ბინიდგან და გადვიდა ოსმალეთში უმაღლესის მანიფესტის ძალითა.

აი მას შემდეგ რა ცნობებია მიღებული ტფილისში ომის წარმოების შესახებ.

— 12-ს აპრილს კავკას-ოსმალეთის მიჯნაზე დაბანაკებული მხედრობა გადვიდა ოსმალეთის სამზღვარსა. რაც საზღვარზედ ოსმალეთის საყარაულონი ეოფილან დაუჭერიათ და თვით იქ მეოფნი ჯარის კაცნიც ტყვეთ მოჰსცემიან. ხოლო ერთგან ოსმალონი გამაჰგრებიან, სროლა აუტეხნიათ, იმათ მოჰკდომიათ ოთხი კაცი და ჩვენ ერთი ეაზახი. მერე ნიჟნეგორროდის დრაგუნებს და ეაზახებს ჰქონიათ მცირედი სროლა კურტის ცხენოსან ჯართან, რომელიც ლტოლვილა. ეოველს ამ საქმეებში ჩვენებს ტყვეთ დარჩენიათ შვიდი ოსმალის აფიცერი და ოთხმოცდა ცამეტი დაბალი ჯარის კაცი.

— იმავე 12-ს აპრილს გუმბრის ლაშქრის სარდალს მორთმევია ორასი კაცი ეარაფაფახნი თავისის უფროსებითა და ალმებითა და უთხოვნიათ რუსის სამსახურში მიღება.

— რიონის ლაშქრის ერთს ნაწილს, რომელიც ღენერალ დენიბუკოვს აბარია, ფიცხელი ომი გადუხდია. 13-ს აპრილს საღამოს 6 საათზედ ამ ომის შემდეგ ოსმალთა თავი დაუნებებიათ თავისის ბანაკისათვის და ის ბანაკი ჩვენებს დაუპერიათ. ამ საქმეში განსაკუთრებით თავი უსახელებიათ გურიის მილიციას. ამ საქმეში დაჭრილა ჰოდპოლკოვნიკი მუსხელოვი.

— 14 აპრილს ოსმალოს სამხედრო ხომალდნი მოსდგომიან წმ. ნიკოლაის სიმაგრესა და ეუმბარის სროლა დაუწყეიათ. რამდენსამე საათის შემდეგ ხომალდნი ისევ უკან გაბრუნებულან. ჩვენგანი ერთი მოუკლამთ და ერთი დაუჭრიათ.

— 14 აპრილს გუმბრიდამ ამბავი მოვიდა, რომ ექვსი ოსმალოს ბატალიონი და მასთან ერთი ბატარეია. რომელნიც ხოჯი-ვანქსა და სუბბოტანას მდგარა, აერილა და ეარსისაკენ წასულა 12-ს აპრილს, რაკი ჩვენის ჯარის მიახლოვება შეუტყვია.

— 15 აპრილს ოზურგეთიდამ ამბავი მოვიდა, რომ გენერალს ოკლობჟიოს სრულად დაუპერია ოსმალოთა ადგილი მუხა-ესტატე. თუმცა ოსმალონი თოფის სროლას არა ჰსწყვეტენ, მაგრამ ჩვენებს მით ვნება არა ეძლევათ რა. სულ რაც ჩვენი ჯარი თავის ბინიდამ დაძრულა ერთი მკვდარიც არ არის. მხოლოდ ოცდა ჩვიდმეტი კაცია დაჭრილი.

— 16 აპრილს ახალციხის ლაშქრის ერთს ნაწილს ჰოლკოვნიკის კამაროვის წინამძღოლობით დაუჭერია დღვინი. იქაური ხალხი მშვიდობიანად ეძლევა ჩვენს ჯარს, ჩვენს მომხრეობას აცხადებს და თოფ-იარაღსაც თავისის ნებით იძლევა.

— 18 აპრილს ფოთიდამ ამბავი მოვიდა, რომ სამი სამხედრო ხომალდი ოსმალეთისა გამოჩენილა ფოთის სიახლოეს და სოხუმისაკენ წასულა.

— 18 აპრილს დილის შვიდ საათზედ მოწინავე ჯარი ერივანის ლაშქრისა გენერალ ტერგუქასოვის წინამძღოლობით ბაიაზეთთან მისულა. რაკი ოსმალოს მეცხოვნეთ, რომელნიც ათას შვიდასი კაცი ეოფილან, ეს უცვნიათ, მსწრაფლად გამოსულან, ქალაქისათვის და ციხისათვის თავი დაუნებებიათ და ალადაღის მთებისაკენ გაუწევნიათ, ქალაქი და ციხე

ჩვენებს დაუჭერიათ. სურსათი და სამხედრო ნივთი კარგა ბლომად დარჩენიათ ჩვენებსა.

— დუნაისს მხედრობა თუმცა წინ მიდის, მაგრამ ჯერ კიდევ არავითარი შესანიშნავი საქმე არა ჰქონია ოსმალოს მხედრობასთან. კიშინევიდამ 16 აპრილს იწერებიან: „მეთერთმეტე კორპუსის წინამძღომელმა თ. შახავსკიმ გუშინ დაიჭერო გალაცი, ბრაილოვი; 36 დივიზიამ დაიბერო იზმაილი, კილია. ჩვენი ჯარი ეველგან ხალხის მხრით აღტაცებით მიღებულია“.

საპოლიტიკო მიმოხილვა

ამ ჟამად, როგორც მოგეხსენებათ, კაცს თუ არ ომიანობისა სხვისა არაფრის თავი არა აქვს; ომის გარდა სხვა არა ვითარი საგანი არ იპერობს მის ყურადღებას და სხვა არავითარს ლაპარაკს არ უგდებს იგი ეურს. გაზეთებში კაცი მხოლოდ იმ ცნობებს დაეძებს, რომელნიც ცოტად თუ ბევრად ომს შეეხებიან და ომის გარემოებას აუწყებენ. ამ ძებნას იგივე ჩქარი და მოუსვენარი ხასიათი სჯირს როგორიც თვითონ ამ დროის ცხოვრებას შეეფერება. კაცს გრძელი და დამჯდარი ლაპარაკის გული აღარა აქვს. მას უნდა ახალი და ცხელ-ცხელი ამბები, რომელთა შემუშავება და განვითარებითი გამოკვლევა მომავალს უნდა ეკუთვნოდეს და არა ამ აღელვებულს წუთს, როდესაც კაცმა ისიც კი კარგად არ იცის თუ რას უქადის მას ხვალინდელი დღე. ამის გამოისობით ჩვენი საპოლიტიკო მიმოხილვაც ნაწუვეტ-ნაწუვეტი იქმნება.

ოსმალეთი. — ამბობენ რომ ოსმალეთს დუნაის დაცვისათვის მომზადებული ჰეავს 199,815 მარტო რეგულიარის ჯარის კაციო. ეს ლაშქარი, რომლის სარდლათ აბდულ-ქერიმ-ფაშა არის დანიშნული, განიეოფება სამ კორპუსათ ანუ თორმეტ დივიზიათ, რომელთაც ცალ-ცალკე მოქმედება შეუძლიანთ.

— ერთს ნემენცურ გაზეთში იწერებიან, რომ დერვიშ-ფაშა თავის ხელქვეით ჯარს აგროვებს აგები როგორმე სურსათი მივაწვდინო ჰოდგორიცასაო *). ამ სიმაგრეში არიან მეცხოვნეთ 3,000 კაცი. რადგანაც ჩერნოგორიელებმა ამ ქალაქს ალეა შემოარტეეს და მჯიდროდაც, ამის გამოისობით აქ დღე-დღეზე ცხრას შეტაკებას მოელიან.

*) ბოდგორიცა არის გამაგრებული ოსმალეთის ქალაქი, ჩერნოგორიის ახლოს.

— აი რას იწერება ბოსნიიდგან ერთის რუსულის გაზეთის კორრესპონდენტი: „ბოსნიის მდგომარეობაში არავითარი ცვლილება არ მომხდარა. აღები და ბეგები არას დასდეეენ კონსტიტუციას და ისევ ისე თავის ნებით იქცევიან, როგორც ადრევ. ოსმალების მეცადინეობა მხოლოდ ომზედ არის მიქცეული. ამათ ბრაზი მოსდით, რომ აჯანეებული ქრისტიანები ისე მტკიცედ და მედგრად ეპირდაპირებიან ხონთქრის ჯარს.

აჯანეებულთა სარდლათ ბოსნიაში დანიშნულია დესპოტოვიჩი. რომელიც უწინ სერბიაში ემსახურებოდა. მის ხელქვეით სამი ათასი კაცია, რომელთა შორის მხოლოდ ნახევარია ხეირიანად აღჭურვილი. ინსურგენტები რომ კარგად იეენენ დაიარაღებულნი, აჯანეებას დიდი მნიშვნელობა ექმნებოდა მომავალ ომში, მით უფრო რომ იგინი ჯარში გამოცდილნი არიან, ადვილად იტანენ ჯარის კაცის ეოფა-ცხოვრებას და თავ-გამოდებულნი არიან. ინსურგენტები მოუთმენელობით ელოდნენ თუ ან რუსეთი როდის გამოუცხადებს, ან ჩერნოგორია როდის აუტეხს ომს ოსმალეთსა და მით როდის მოგვეცემა შემთხვევა საქმით დავამტკიცოთო, რომ ჩვენს გულში არ ჩამქრალა ის გულადობის და ვაჟკაცობის ცეცხლი, რომელიც ჩვენთა მამაპაპებს უღვიოდათო.

— მაგრამ სლავიანების მდგომარეობა უფრო უარესს დღეს უნდა მოელოდეს, რადგანაც ომი გამოცხადებულია და ოსმალების რისხვას რასაკვირველია საზღვარი არ ექმნება. აი რას იწერება გაზეთი „France“ ომის გამოცხადების წინ: „მაჰმადიანები ისეთ ნაირად გაბრაზებულნი არიან, რომ იმ დღეისთვის, როდესაც ომი გამოცხადებული იქმნება და რუსის ჯარი ბრუტს გადავა, ქრისტიანების ამოწეეტას აპირობენ. ამის გამოისობით თვით სტამბოლში მცხოვრებნი ევროპიელები ისეთ ნაირად არიან დაშინებულნი, რომ დას-დასად იპარებიან ქალაქიდგან. რაღა თქმა უნდა, რომ სხვა და სხვა სახელმწიფოებმა გამოსცეს ბრძანება, რომ დარდანელში სამხედრო ხომალდები უნდა იეენენ მათთა ქვეშევრდომთა სიცოცხლისა და ქონების დასაცველად.

„ჩვენ ნამდვილადვიცით, რომ ხალილ-შერიფ-ფაშამ *) უთხრა ჰერცოგ დეკაზს, (საფრანგეთის გარეშე საქმეთა მინისტრს) რომ ოსმალეთის ქრისტიანებს დიდი უბედურება მოელითო მეტადრე ბოლგარიაში, თუ რუსეთმა ომზე ხელი არ აიღო. რუსის მთავრობა თავის მხრით დარწმუნებულია, რომ ოსმალეთს მხოლოდ ერთი ღონისძიებაღა აქვს აიცილოს ომი თავიდგან, სახელდობრ: ეხლანდელი მთავრობა უნდა

*) ოსმალეთის ელჩი საფრანგეთის წინაშე.

გამოსცვალოს და მის მაგიერად იმისთანა კაცები დააყენოს, რომელნიც მოურიგდებიან რუსეთს და დაიცვენ ოსმალეთს ევროპის მზრუნველობისაგან. თუ ეს ცვლილება მოხდა, მაშინ მშვიდობიანობა უეჭველია. მაგრამ ინგლისის მთავრობა ამისთანა პირობის წინააღმდეგია".

—ამ ბოლოს დროს, ოსმალეთს მალიან აწუხებდნენ მირიდიტები. მგონია, რამდენიმე ცნობა ამ ხალხის შესახებ მეტი არ იქმნება. თუმცა მირიდიტები ალბანიელებათ ირიცხებიან, მაგრამ როგორც ენით, აგრეთვე გვარტომობით მალიან განირჩევიან ერთმანეთისაგან. მირიდიტების ენა არც ერთს ევროპიელს ენას არ ემგზავსება. სარწმუნოებით კათოლიკები არიან და მათთა სამღვდელოს ყოველ წლივ დიდი შემწეობა (субсидія) ეძლევა თურმე ავსტრიისაგან. აი რას ამბობენ მასზედ თუ საიდგან წარმოსდგა სიტყვა „მირიდიტი": როდესაც ხონთქრის მურადის III დროს სერბია წინააღუდგა ოსმალეთს, სოფრის მეომარმა ხალხმა თავისი კაცები გაუგზავნა ხონთქარს და მით შემწეობა მისცა აჯანყებული სერბია დაემორჩილებინა. ხონთქარმაც თურმე მადლობა გადუხადა და ეს ხალხი სამუდამოდ გაანთავისუფლა ყოველის გარდასახადისაგან. ამის გარდა ხონთქარმა ნება მისცა თვითონ ამოირჩიონ თავისი უფროსი, რომელსაც მირიდიტები კაპიტანს ანუ პრინცს უწოდებენ.

როდესაც ხალხმა შეიტყო ეს ხონთქრის განკარგულება, სიხარულით თურმე დაიძახა—„მირდიტ" (ე. ი. მირ—კეთილი და დიტ—დღე). იმ დღეიდგან ამ ხალხის შთამომავლობას დაერქვა თურმე „მირიდიტი". მაგრამ ეს ხონთქრის წყალობა ვერაფრად მოხდენია მირიდიტებს, რადგანაც ეხლა აჯანყდნენ და ჩერნოგორიელებს მიუდგნენ.

—

ჩერნოგორია. — ერთი ნემეცური გაზეთი იწერება: „ამ ჟამად ჩერნოგორიის ჯარის რიცხვი 23,000-მდე ადის, რომელთა შორის 16,000 საკუთრივ ჩერნოგორიელია; 5,000 ჰერცოგოვინელი, 2000 ალბანიელი. ჩერნოგორიის მთავარს განზრახვა აქვს გამოიწვიოს 8000 კაცი მეორე რეზერვისა; იმედი აქვს, რომ კიდევ 2000 ჰერცოგოვინელი და 8000 მირიდიტი მოემხრობიან. ლაშქარი მალიან კარგად არის შეჭურვილი ასე, რომ უკეთესი აღარ უნდა. ტყვია, თოფის წამალი და სხვა საომარი ნივთი ბლომად აქვსთ, სურსათი იმდენი აქვსთო, რომ წელიწად ნახევარს გასწვდებაო. ფულიც იმედია არ შემოაკლდებათ. რაღა თქმა უნდა რომ ამჟამად ჩერნოგორიელები დიდს აღტაცებაში იქმნებიან და უფრო გამხნევდებიან. ყველა დარწმუნებულია, რომ ოსმალეთის დარღვევის დრო მოვიდაო.

—

რუმინია. — გაზეთი „France" ამბობს, რომ როდესაც ომი ასტყდებაო, რუმინია ჯერ-ჯერობით არავითარ გადაწყვეტილ გზას არ დაადგება და ლოდინში იქმნებაო. „როგორც რომ რუსის ჯარი შემოვა რუმინიაში, მაშინვე მთავარი კარლო მოიწვევს ორთა პალატის წევრს და შეჰერის პარლამენტს, რომელსაც წარუდგენს ცირკულიარს, საცა მოხსენებული იქმნება თუ რა პოლიტიკას შეუდგა მთავრობა. შემდეგ ეს ცირკულიარი გაგზავნილ იქმნება უცხო სახელმწიფოთა წინაშე." „თუ ოსმალები გადავიდნენ მდ. დუნაის, რუმინიის ჯარი არა დაბრკოლებას არ მისცემს, მხოლოდ იმ პირობით კი, რომ ოსმალეთის ჯარმა არავითარი ვნება არ მოუტანოს რუმინიელების სიცოცხლეს და ქონებას". ამას წინედ რუმინიის სამხედრო მინისტრმა განკარგულება გამოსცა, რომლის მალითაც ფიცხლავ რეზერვები უნდა მოგროვდნენ. რუმინიის ჯარი დაიჭერს იმ ადგილებს, სადაც ომი არ იქმნება ატეხილი და მხოლოდ მაშინ გაერევა ბრძოლაში, როდესაც ერთი რომელიმე მებრძოლთაგანი რუმინელებისაკენ ხელს გაიწვდის. „თქმა აღარ უნდაო, ამბობს იგივე გაზეთი, რომ რუმინიის მთავრობის გული რუსეთისკენ არის მიზიდული".

რუმინიას შეუძლიან გამოიყვანოს საომრად 100,000-ზე მეტი კაცი, ყველა ლაშქრის განყოფილება რომ ვიანგარიშოთ.

—

ავსტრი-ვენგრია. — ამას წინედ ხმა დავარდა, რომ ოსმალეთი ცდილობს აგები როგორმე ავსტრია მოიბიროს და თავისკენ მიიზიდოს. ამისათვის ოსმალეთი ვითომ ჰერცოგოვინის ნაწილს დაჰპირებია ავსტრიას. აი რას იწერება პეშტიდამ *) ერთის ნემეცურის გაზეთის კორრესპონდენტი: „ოსმალეთის მთავრობამ ღენერალ კლაპკას **) რაღაც საქმე დაავალა ანდრაშისთან. ამ საქმის აღსრულების შემდეგ კლაპკა ნიცცაში უნდა წასულიყო და მერე ისევ სტამბოლში დაბრუნებულიყო. მე შევიტყე რომ კლაპკას ანდრაში უნდა დაერწმუნებინა, რომ ოსმალეთის მთავრობას ფიქრშიაც არა აქვს ვენგერების ჯარი შეადგინოს, თუმცა იმედი კი აქვს, თუ დასჭირდა, 50,000 ვენგრიელებს მოაგროვებს საომრად გასაყვანად. ოსმალოს მარტო ეს უნდა ავსტრი-ვენგრიისაგან, რომ ავსტრი-ვენგრია გულით და თანაგრძნობით ოსმალეთისაკენ იყოს.

„თუმცა ოსმალეთმა უარ-ჰყო ავსტრიის წინადადება ჩერნოგორიასთან მორიგების შესახებ, ე.ი.

*) პეშტი-ვენგრიის სატახტო ქალაქია.

*) კლაპკა — ვენგრიის ღენერალია, რომელიც ამას წინეთ სტამბოლში იყო.

ის წინადადება, რომლის ძალითაც ჩერნოგორიის ადგილ-მდებარეობა უნდა გადიდებულიეო, მაგრამ ხონთქრის მთავრობა მაინც თანახმა არის დაუთმოს „ვენგრიის კოროლს“ ის ნაწილი ჰერცოგოვინისა, რომელიც უფრო საჭიროა ავსტრი-ვენგრიისათვის დალმაციის უკედ დასაცველათ. როგორ მიიღეს ეს წინადადება ვენაში, არა ვინ იცის. მე რო მკითხოთ, დარწმუნებული ვარ, რომ ანდრაშიმ უარ-ჰყო ეს წინადადება, რადგანაც მას სრულებით არა სურს სამთა იმპერიის ზავის ღალატი.“ აქ ტეუილად კი არ არის მოხსენებული „ვენგრიის კოროლი“ და არა ავსტრი-ვენგრიის იმპერატორი. ვენგრიელების გულის წადილი ის არის, რომ როგორმე გადუდგნენ ავსტრიას და სრულებით თავისუფალი და დამოუკიდებელი სახელმწიფო დაარსონ. ისინი არას ფერს არა ზოგვენ და ეოველის შემთხვევით სარგებლობენ რომ როგორმე აისრულონ თავისი საწადელი. ამიტომ ხელს უმართავენ ეხლა ოსმალეთს, რომ თავის დროზედ შემწეობას რასმეს გამორჩნენ. მეორის მხრით ოსმალეთიც ვენგრიას ეხმარება, რომ მეტი მომხრე მოიპოვოს მტრის განდევნისათვის. ამ ჟამად, როგორც ისმის, ავსტრია ოსმალეთის მოწინააღმდეგე პოლიტიკას დაიჭერსო. საკვირველიც არ არის: უმეტესი ნაწილი ავსტრი-ვენგრიის ხალხისა სლავიანები არიან, და თუ ავსტრიას ჰსურს სიეკვარული მოიპოვოს თვის ქვევრდომთა შორის, ამ გზას უნდა დაადგეს. თორემ ვენგრიას რომ აჰყვეს, თავის საქმეს წაიხდენს, რადგანაც ვენგრია დღესა თუ ხვალე ავსტრიას უკუ უდგება. ძალიან მტკიცე სიტყვის ხალხია ვენგრიის ხალხი, და იგი თავის დღეში შემთხვევას არ დაჰკარგავს თავისი წადილი აისრულოს.

—

საფრანგეთი. — საფრანგეთს მეტად არ უნდოდა ომი, მით უფრო რომ დარწმუნებული იყო მომავალი ომი მარტო რუსეთისა და ოსმალეთის შორის კი არ გათავდებაო, არამედ სხვა სახელმწიფოსაც თან ჩაიყოლიებსო. მაშასადამე გერმანიაც ისარგებლებს ამ შემთხვევით და ხელმეორედ აუტეხს ომს საფრანგეთს, რომ რაც 1870 წელს ვერ დააკლო მას, ეხლა გადუხადოს. ეს შიში ამიტომ კი არ აეშალა საფრანგეთს, რომ თავის სუსტობას გრძნობდეს და გული დამარცხებას უოქვამდეს. სრულებით არა. საფრანგეთი რომ ღონე მიხდილი არ არის და ომში გერმანიას არ დაუვარდება, ამას გვიმტკიცებს ჰირველად ის უშველებელი სამხედრო ძალა, რომელიც ჩვენ წარსულ ნომერში მოვიხსენეთ, და მეორედ ის სიტყვა, რომელიც ამ დღეებში ღენერალ მოლტკეს წარმოუთქვამს რეიხსტაღში. მოლტკემა სთქვა, რომ საფრანგეთი მშვიდობიანობის დროსაც მზად არის ომისათვისაო, და ამის გამოისობით იმის დაკვალად უნდა ჩვენც მოვემზადნეთო. მოლტკემ ჰსთხოვა რეიხსტაღს, რომ მთავრობას ნება მიეცეს ისესხოს ამისათვის საჭირო ფული. მაშ საფრანგეთის შიშს სხვა რომელიმე მიზეზი და სათავე უნდა ჰქონდეს; თუ არ გარეგან მდგომარეობაში ეს მიზეზი შინაგან განწყობილებაში უნდა მოიპოვებოდეს.

მართლა და რესპუბლიკა მხოლოდ ეხლა მკვიდრდება და მხოლოდ ეხლა უშვებს ღრმად ფესვებს. სამერმისოდ საფრანგეთი აჰირებდა საქვეყნოდ გამოეჩინა თავისი განახლება და აღდგენა სულით თუ ხორცით. მას უნდოდა ეჩვენებინა, რომ საფრანგეთში არამც თუ არ გამქრალა მაცხოვარი ნაპერწკალი, არამედ უფრო მომეტებულად გაძლიერდა და გაჰრიალდა. უნდოდა ეჩვენებინა, რომ თუმცა საფრანგეთი დამარცხებულ იქმნა გერმანიის მიერ, მაგრამ მას მაინც კიდევ ეველაზედ მაღლა უჭირავს ის დროშა, რომელზედაც წარწერილია უკეთესი სიტყვა, უკეთესი აზრი და უკეთესი ღვაწლი კაცობრიობის ისტორიისა. მაგრამ ვინ იცის რას მოასწავებს მომავალი ომი? იქნება გარეგან მტერს შინაგანი რესპუბლიკის მტერიც მიუდგეს, რომელიც, როგორც მოგეხსენებათ, ბევრგვარი ჰყავს საფრანგეთს, და თუ მიუდგა შენი მტერი, — ავი დღე დაადგება საფრანგეთს. მაშინ ამოდენა შრომა და ღვაწლი ფუჭად ჩაიკლის; მაშინ საფრანგეთს ხელმეორედ მოუნდება გაიაროს ის გზა, რომელზედაც ამ ჟამად დიდი ბიჯი აქვს გადადგმული. რასაკვირველია გერმანია რაც უნდა ეცადოს, საფრანგეთს მაინც სამუდამოდ ვერ მოუღებს ბოლოს. მაგრამ ისიც დიდი უბედურებაა, რომ სიკეთეს და ხალხის კეთილ-მდგომარეობას ერთხელ კიდევ გადუღობონ გზა და ერთხელ კიდევ გაუბან მახე.

აი რისა ეშინიან საფრანგეთს, თუ ომი სხვა სახელმწიფოებსაც გადაედვა.

ბოლოს დროს ისმის, რომ ეს შიში სრულებით უსაფუძვლოაო, რადგან ამ ჟამად გერმანიის შინაგანი მდგომარეობა იმისთანაა, რომ გერმანია ომს ვერ გაუბედავსო. გარდა სოციალ-დემოკრატების მოძრაობისა, სხვა მიდრეკილებაც არის, რომელიც ფეხს უჭრის გერმანიის ერთობას და ისევ ადრინდელ ცალ-ცალკედ დაეოფას ემუქრება. ამის გამოისობით გერმანია ცდილობს თურმე დააჯეროს საფრანგეთი, რომ მას ფიქრშიაც არა აქვს ომი. ღმერთმა ქნას!

—ახა საფრანგეთი ომს როგორ არ უნდა ერიდებოდეს, როდესაც რესპუბლიკა დღე-დღეზედ უფრო ვრცელდება, უფრო მეტს თანაგრძნობას ჰოულობს თავის ქვეყანაში და მით გული უღონდებათ სხვა და სხვა მონარხიელთა დასის კაცებს. ამას წინად დეპუტატთა ჰალატში რამდენიმე ალაგი

დაიცალა და ხელახლად გაიმართა არჩევანი, არჩევანის კენჭი რესპუბლიკელთა კანდიდატებს ამოუვიდათ. მონარხიელებმა ეხლა აღარ იციან რა ქნან, ხან რას აბრალებენ თავის დამარცხებას, ხან რას. ახლა იძახიან რომ საყოველთაო არჩევანის უფლება (suffrage universelle) საფრანგეთისათვის მავნებელია და მას ბოროტი შედეგი მოსდევსო. მაგრამ რადგანაც ამ არჩევანის უფლების გაუქმება შეუძლებელია ვიდრე რესპუბლიკა მკვიდრად არის, ამისათვის მონარხიელები ცდილობენ როგორმე თვითონ რესპუბლიკას მოუთხარონ ძირი. ისინი ეოველ ღონის ძიებას ხმარობენ აგები როგორმე ეხლანდელის სამინისტროს მოთავე, ჟიულ-სიმონი სამსახურიდგან გამოიევანონ და შემდეგ თავისი მომხრე კაცები დასვან მინისტრების ადგილებზე. პირდაპირ მაკ-მაჰონსაცა სთხოვეს ჟიულ-სიმონი დაითხოვეო, მაგრამ რესპუბლიკის პრეზიდენტმა უარი უთხრა, რადგანაც კარგად იცის რომ ამ ჟამად რესპუბლიკელები ისე მტკიცედ არიან ხელიხელს გაერილნი და ერთი ერთმანეთისათვის თავდადებულნი, რომ თუ რესპუბლიკის წინააღმდეგ მოიქცა, იგი ვეღარ ეღირსება 1880 წელს რესპუბლიკის პრეზიდენტობას. *)

ინგლისი. სწორედ გითხრათ, ვერაფერს ვერ გაიგებს ადამიანი ინგლისის პოლიტიკისას. ინგლისმა შეუთვალა გომარ-ფაშას რომელიც ოსმალოს სამსახურშია, რომ თუ რუსეთისა და ოსმალეთის შორის ომში მონაწილეობა მიიღეო, მაშინ ინგლისის სამსახურიდგან გამორიცხული იქნებიო. გარდა ამისა ეველა ინგლისის აფიცრები, რომელნიც დროებით დათხოვნილნი იევნენ, ხელმეორედ თავ-თავის ალაგას არიან მიწვეულნი. ეს ამბავი, რასაკვირველია, იმას ნიშნავს, რო ინგლისს, ჯერ-ჯერობით მაინც, არა ჰსურს ომში მონაწილეობის მიღება. შემდეგ, ლონდონიდგან დეპეშა მოვიდა, რომელშიაც აი რა არის მოხსენებული: გუშინ ლორდთა პალატაში ლორდმა სტრატედესმა რუსეთის მოქმედების შესახებ ჰსთქვაო, რომ ეხლა რუსეთის ევროპიის სურვილის წარმომადგენელი აღარ არისო. ლორდმა დერბიმ სთქვა, რომ ინგლისის მთავრობა არამც თუ არ ეთანხმება იმ აზრებს, რომელნიც გორჩაკოვის ცირკულიარში *) არიან მოხსენებულნი, არამედ უარ-ჰყოფს ეველა ამ ცირკულიარის საბუთსა და დასკვნასაო. რა არის ამ ცირკულიარში მოხსენებული ჯერ არ ვიცით; მაგრამ რაც უნდა იყოს, აქედამ ის გამოდის, რომ ინგლისი რუსეთისაკენ არ არის. და ამ ორპირს ქცევაში რომელი გამოიჩენს თავს, ამას შემდეგი გვიჩვენებს.

წვრილი ამბები. ხონთქარი აბდულ-ჰამიდი დუნაის ლაშქარში აპირებს წასვლას, იმას გამოუცხადებია თურმე თავის ჯარის წინაშე, რომ ან მოვკვდები, ან არა და სტამბოლს გამარჯვებული დავბრუნდებიო.

— ამბობენ ტეუილიაო, რომ ოსმალეთს ჰსურს სერბიის მშვიდობიანობა დაარღვიოსო.

— კიშინევში მოსულა ღენერალი ჩერნიაევი, რომელმაც სერბიის ომში ვერაფრად გამოიჩინა თავი. ამას წინედ ხმა დავარდა, რომ ჩერნიაევი რუმინიის ლაშქრის სარდლად დაინიშნებაო. ეხლა ამაზედ არა ისმის რა.

— ოსმალეთს რუსის მანიფესტის (ომის გამოცხადებისა) პასუხად ცირკულიარი გაუგზავნია უპირატესთა სახელმწიფოთათვის. ამ ცირკულიარში ოსმალეთი ამბობს, რომ ვერ გაგვიგიაო რუსეთი რისთვის ამხედრდა ჩვენზედაო და პარიჟის შეკრულობის ძალით სთხოვს უპირატესთა სახელწიფოებს შუამდგომლობა იკისრონ.

— ჩერნოგორიის მთავარს ნიკოლოზს უთქვამს თურმე, რომ სულის დალევამდე ჩემის ქვეყნისათვის ვიბრძოლებო.

— ამერიკის შეერთებულთა შტატების მთავრობამ ბრძანება გასცა, რათა უფრო განამლიეროს თავის ზღვის მხედრობა, რომელსაც სტამბოლისაკენ უპირობს გაგზავნასა.

თ. ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსნი.

I.

სახე შენი მემახევა, მებადა,
სრულ გამმარცვა რაცდა ცნობა მებადა
პატიმრობას მიმცა დაუსრულებელს
მღერად ოხვრა, ლხინად გლოვა მებადა.

მე მოგმართე შენ მკურნალად დანაგულს,
შენ წამლის წილ მეის მომაპყარ დანა გულს,
ზილფნი ჰრეევით უარის-თქმის მსახენი
მიჩვენებდენ ბალახშის-კარს დანაგულს.

გული ჩემი მუჯამარი ახალი
სურვილს აკმევს სიყვარულის, ახ! ალი,

---

*) მაკ-მაჰონი 1880 წლამდე არის რესპუბლიკის პრეზიდენტად ამორჩეული.

*) ეს ცირკულიარი უოუოდ ომის გამოცხადების თაობაზედ არის გაგზავნილი.

არ ვიკვირვო, მაშა რა ვჰეო ბედ-კრულმან?
იგი გტრფობდა, შენ მახვილი ახალი.

რა მეხშირა შენთა ისართ მალება,
მეტმან ცრემლმამ ლაჟვარდის-ფერ მალება,
გლახ ჰერობილი ამას ვაებს, ვალალებს
ვერ განერა, ესრედ ვითაც მალ ება.

II.

ჰსძგერს გლახ-გული, საყვარელო, მლოდე შენი უწულავს თმენას,
ჰსცემს სურვილის წამთა ხშირად, მარამ აგრძნოს ვისსა სმენას?
გზის გუშაგად მდგომარესა ხან აჩრდილნი მაცთუნებენ,
ხან ფოთელნი შერხეულნი შრიალითა მცემენ ზრზენას;
ზოგჯერ ღამის სიწყვდიადე მომაჩვენებს გიშრის თმასა,
ზოგჯერ ცისა გაელვება ბროლის ფიცრით შუქთა ფენას.
თვით ნიავთა ნელი ქროლაც წარმომიდგენს სუნთქვას ტკბილსა,
რომელიცა ცვცხლმოდებულს ლალით გამომბერდა ლხენას.
მახსოვს ოდეს ტრფობის წინად შეიწირე სული ჩემი,
აბა ბაგით შენსა ბალახშს გარდმოვიდა... ჰმადლა ზენას!..
იგი ამად არ გემსხვერპლა რომ ემომკლა მოშორვებით...
კავშირ ექმნა ორთა გვამთა ცხოვრებისა ერთად დენას!...
ნუ თუ დაჰგმო შენსა ჰერობილს თვისთა გრძნობათ ლაღად მოთქმა?!
რა ვჰეო, ენა აშიკისა არ ჰგავს სხვასა გრილთა ენას.

პროვინციალური წერილები

წერილი მეორე.

გლეხი და ვაჭრები. – საზოგადო სასწორი. – ტეუილ-გაკოტრებულის ვაჭრების ჩარჩობა. – გლეხზედ საყვედური. – ხარაზხანის ბირეა. – მეფაიტონეები.

ჩვენი გლეხობა, როგორც მოგეხსენებათ მკითხველო, მიწის ნაწარმოებით სცხოვრობს. ეოვლისფერს გადასახადს იმის საშუალობით იხდის; არ გაჰეიდოს ეს ნაწარმოები, არ გადასცვალოს მარილზედ, ფართალზედ და სხვ., შიმშილ-წყურვილით სული ამოსძვრება. გაჰეიდის და შრომას არავინ უფასებს, ჰირიქით ატეუებენ. ქვეყნის მცხოვრებელთ გამომკვებელთ გამოსაკვებნი — თუ შეიძლება ასრე ვსთქვათ — სხვას ნურას ვიტყვით, არცკი უმადლიან, ე.ი. მარილიან სიტყვასაც არ აგონებენ. — ქალაქის მცხოვრებლებს კიდევ ისრე ვერ მოატეუებენ, როგორც სოფლიდგან შემოსულებს, ამიტომ რომ ამათ ცოტად თუ ბევრად გაგებული აქვთ ვაჭრების ჰატიოსნება. რა ჰქნას საწყალმა გლეხმა? ეველგან და ეველასაგან ამას ხვდება რკინის მათრახი, რომლის დაღიც საფლავამდინ არ ანებებს თავს. აი, ხედავთ, მოდის საცოდავათ წელში მოკაკული გლეხი ხურჯინით მხარზედ; მოაქვს ცოტა რამ გასასყიდი გორში. მისი დამწვარ-დადაგული შეხედულობა: კანჯ შეგლეჯილი და ეკლისაგან დაგაწრული გაზები, მეტის მუშაობით გაფიჩხებული და დამსკდარი ხელები, დაბინდული, ზარმაცულად გამომხედი თვალები — ეველა ეს ერთად არა რაიმე, იოტის ტოლას მაინც, თანაგრძნობას არ აღძრავს გულ-ქვა ვაჭრებ-სომხებში. ჰირიქით მოუეებიან დაცინვას, თავში ცემას, ხან კი ლაქუცობას, რომ რა არის ეგები როგორმე იაფად დასტეუონ გასასყიდი რამე და ან დამჰალ ფართალში გაუცვალონ. თუ საზოგადო სასწორზედ ჩაიტანს სიმინდს, ქერს და სხვ., იქაც ხვდებათ ღვიძლი ძმა დაუნდობლობისა.

გორის საზოგადო სასწორზედ სოფლის გლეხობას ეოველივე საჭირო საქონელი შემოაქვს, რასაც კი ენა და ჰირი იტყვის. ეს ადგილი არის ეოველ დილით გადამდგარის ვაჭრებით სავსე, იმ ვაჭრებით, რომელთაც ჯიბე გაუტენიათ ტეუილის გაკოტრებით, ან გული მოუსუეებიათ ფულებით, ან მოსწყენიათ ფართალ-ფურთალის სყიდვა-გასყიდვა და სხვა მოსახვეჭ გზას შესდგომიან. იტყვის კაცი, ამ სვავებს რა უნდათ, რად ეცილებიან ღარიბებს, რომ იაფად იყიდონ რამე? ხომ ამ სვავებს წლის სარჩო, ეოველივე სანოვაგე სახლში აქვთ და რაღად უშლიან ხელს საცოდავებს? ამ ადამიანის ტკიჰებს გესლიანი სისხლი არ ასვენებთ, საფლავშიაც რომ ჩასძახონ: ადექ, სული ამოჰხუთე ვისმესო, იქაც კი შეინძრევიან. — შემოვა თუ არა რამე სასწორზედ, მაშინვე ესენი მისცვივიან გლეხებს, შეევაჭრებიან, დაუწყობენ ჩარჩობას, დაუფოლებენ საქონელს, ჩაეცივდებიან ცხენის ბუზივით, რომ იაფად დასცინცლონ. ქერს, სიმინდს, ლობიოს — ერთის სიტყვით, ეოველ ხორბლეულს ხელიდგან არ გაუშვებენ, აგროვებენ ბლომად სარდაფებში და მერმე ერთბაშად მამასისხლად ჰყიდიან. დებულებისა და ჩვეულების ძალით კი ნება არა ვისა აქვს სყიდვისა, უკეთუ სახლში საზრდო უკვე შეტანილი აქვს. — ჰხედავთ მოდის საცოდავი ქვრივ-ოხერი, ჩადრში ამოხუსული სდგას, და რომ არავინ დაეცლის ყიდვას, წავა გულ ჩათუთქული სახლში.

გაძღა ქეთხუდობა ტეუილის ლაჰარაკით, ჩაიგდო ხელში იაფად სისხლის ოფლით მონაღვაწი გლეხისა, დაბრუნდა სახლში, გზაზედ შეხვდება თვისივე ჯიშის კაცი და შეებმით ამგვარი ლაჰარაკი: „ოო, ჰეტრუზ,

საით ყოფილხარ, რაები გივაჭრია?“ ეუბნება სერგუა. —ბევრი არაფერი, ერთი ათიოდ კოდი სიმინდი ვიყიდე. ამბობენ კაი ფასს დაიჭერსო. რა ვქნა, ჩემო სერგო, ცხოვრება გამნელდა, თუ ესრე არ ვიფორფოტე არ იქნება, თავს არ მოვა.... ერთი ვარაუდი გააქვს, თუ რა ნაირ გაცუღლუტდა გლეხ-კაცობა: ყბები გვერდზედ მამიქციეს.“ ჰო, თუ იაფად მიირთმევთ, გაუმაძღარო წურბელებო, მაშინ გაბატკნებულან გლეხები, თუ არა და გაოსტატებულან? — ნუ გეშინიანთ, მაინც თქვენ ვერ მოგივლენ ოხტში, ბევრი ხანი გაივლის, მაგრამ თქვენც კი მოგივათ დრო „უტეხ ტყეში გლიჯინისა“.

ისადილებენ, წაიძინებენ და გამოისეირნებენ შუა ბაზრისკენ. აქ აქვთ ერთი ადგილი ამოჩემებული. ყოველი ქეთხუდა ვალდებულად რაცხს თვის თავს, რომ უთუოდ ამ „ბირჟაზედ“ გავიდეს, რომელსაც მე ხ ა რ ა ზ ხ ა ნ ი ს ბ ი რ ჟ ა ს დავარქმევ, რადგანაც შუა დახურულ ბაზრიდგან ჯვარედინად ჩადის ქუჩა, რომლის ორთავ მხარეზედ ხარაზები სხედან. *) შეიკრიბებიან, მოჰყვებიან და ამ მთისას, იმ მთისას, ჭორიკანობენ დედა-კაცებივით, ჰკილამენ ხალხს. ჩურჩული არ გამოეპარებათ ქალაქისა, რომ ამათ არ იცოდნენ: „გაიგე იმის ქალს რა უქნია? წუხელის აფიცრებს თურმე დასდევდა!?“ — „ეგ რა არის, აი, „ისემიაანთ“ ქალს ბუში გაუგდია!“ — უფრო საკვირველი არ გავიგონე: წუხელის მეფაიტონეს ქალი მოუტაცნია. გაიგე რა ამბავია! სწორედ შამილობაა! აი, შეარცხვინათ ღმერთმა!“ ამ გვარს ლაპარაკს ბევრს გაიგონებთ მკითხველო, ხედამთ როგორ მცხარედ სჯიან პატიოსნებაზედ, ზნეობაზედ, როგორ დაიცინებიან ამან ეს ცუდი ჩაიდინა და იმან ესაო. რა მნელია ეს ოხერი, რომ კაცი თავის თვალში ტივის ხეს ვერა ხედავს. ესენი არ იყვნენ ამავე დილით, რომ ტვინსა სწოვდნენ გლეხობას, ეგენი არ იყვნენ დილიდგან ბირჟაზედ გამოსვლამდინ მატყუარობდნენ?

ჩვენებური მეფაიტონეები, რომ საშიში ხალხია — ამაში ეჭვი არ არის. რა კი მობინდდება, ქალი მარტოკა, ბავშვის სინაბარა, ვერ ჩაჯდება ფაეტონში. მეფაიტონე მაშინვე ქალაქს გარედ რომელიმე მოშორებულ დუქანში ამოაყოფინებს თავს საცოდავს მსხვერპლს და მიუგდებს პაჟარნებს. ერთმა ამ გვარმა მაგალითმა დაგვიმტკიცა ეს ცხადად. ქალაქის კლუბში, საღამოთი, იყო რეპეტიცია კომედიისა „ქმარი ხუთის ცოლისა.“

*) ეს „ხარაზხანის ბირჟა“ ღირსია ყურადღებისა, მაგრამ აქ იმაზედ ბევრს არას ვიტყვი და შემდეგში წარმოუდგენ მკითხველს უფრო ვრცლად ამის სახეს.

რომ გათავებულა რეპეტიცია, ერთი ხნიანი ქალი ჩამოსულა, შალში გახვეული, დაუჭერია ფაიტონი შინ წასასვლელად. მეფაიტონეს ჰგონებია, რომ უთუოდ ყმაწვილი ქალი მომქმედთა პირთაგანი არისო და გაუქანებია ქალაქს გარედ. გადმოუსვამს რა დუქანში და შეუხედნია სახეზედ, მაშინვე უნებებია თავი ქალისთვინ ფაიტონიანათ და მოუქუსლნია. მედუქნემღა მიიყვანა ქალი ბინაზედ. წარმოიდგინეთ, მეფაიტონე ვერ იპოვეს. განა ვერ იპოვნიდნენ? ფაეტონი ხელში არ ჰქონდათ? მედუქნეს ვერ აპოვნინებდნენ? ფაიტონი ხომ ამის ხელში იყო? მედუქნეს შეუტიეს, ერთი დღით შეამწყვდიეს ჯურღმულში და მასუკან თურმე დიდი სასჯელი მისცეს. არც ამისთანა სასჯელი უნდა. ერთიც ვნახოთ ვერ აეტანა, მერე?... იცი, მკითხველო, რა საშინელი სასჯელი მისცეს? ლამის ენამ ვერ გამოსთქვას.... ა რ ა ფ ე რ ი!!!... რა უშავს, რა უშავს!

ყმაწვილი, ქალწული ქალი, რომ წაეყვანათ, უნამუსობა ექმიათ, სამუდამოდ სახელი გასტეხიყო, მაშინ რაღას იქმოდნენ, მკითხავს მკითხველი, ეე, შე დალოცვილო! რა დაგემართა! რით ვერ მიხვდით. თქვენ ნუ მომიკვდებით, მგონია აქაც... „არასფერით“ დასჯიდნენ... რა უშავს, რა უშავს!

წაკოლა — ც.

ოსმალოს საქართველო

სახელოვანის თამარ მეფის შემდეგ მთელის ექვსასის წლის განმავალობაში აუარებელმა მტრის შემოსევამ დაასუსტა ჩვენი შინაგანი ერთობა, ერთმთავრობა და დაჰყო საქართველო ნაწილ-ნაწილად. ჩვენი დამდაბლება, ჩვენი მიწასთან გასწორება, ჩვენი ქელვა ამ დაყობიდამ დაიწყო, ჩვენ ერთის დიადის ოჯახის შვილნი, ერთის სისხლისა და ხორცისანი. ურთიერთის ძმები განვშორდით ერთმანეთსა და ეს მშვენიერი საქართველო, ერთობით ძლიერი, დაირღვა, დასუსტდა. შევიქენით ურთიერთის მოპირდაპირედ, ძმები ერთმანეთის მტრად გადავიქეცით, ვქიშპობდით, ძმა ძმასა ვხოცდით და ამაში დაილია კიდეც ძლიერი სული საქართველოსი. დაიყო საქართველო სამეფოდ (ქართლი, კახეთი იმერეთი) და სამთავროებად (სათაბაგო, ოდიშ-ლეჩხუმი ანუ სამეგრელო, გურია, სვანეთი და აფხაზეთი.) იმოდენა ღვაწლი მამა-პაპათა საქართველოს ნაწილების შეერთებისათვის, იმოდენა სისხლი, ვახტანგ გორგასლანიდამ დავით აღმაშენებლამდე დარღვრილი ქართველთა ერთობისათვის და დასასრულ თვით ამ ერთობის დამკვიდრება ჩვენის სასიქადულო თამარ მეფისაგან, — ეს დიადი შრომა და ღვაწლი ისტორიული გაუქმდა და გაუქარწყლდა საქართველოს ერსა უწყალო

ბედის ბრუნვითა. წასრულს საუკუნემდე ვიეავით ესე ერთმანეთს მოშორებულნი. ხოლო ამ დროიდამ იწყობა ხელახლად ღვაწლი და მეცადინეობა დარღვეულთა ნაწილთა შეერთებისათვის. ქართლ-კახეთი შეერთდა მეფე ერეკლე II დროს. იმერეთსაც სურდა შემოერთება და სთხოვდა მეფეს ერეკლეს იმერეთის სამეფოის მიღებას, მაგრამ მეფე ერეკლემ უარ-ჰყო თხოვნა იგი, „ჩემს შვილს როგორ გამოვწირავო“. მაინც და მაინც შეჰსდგა შეკრულობის კავშირი მეფეთ-მეფის საქართველოისა, ესე იგი, ქართლ-კახეთისა, იმერთა მეფისა, და მთავართა ოდიშ-ლეჩხუმ-სამეგრელოსი და გურიისა. ეს კავშირი იყო მტრისაგან საერთოდ დაცვისათვის, ანუ მტერზედ საერთოდ ამხედრებისათვის. *)

ამ ბოლოს ჟამს ბედი სხვა ფრივ დატრიალდა და ამ ჟამად საქართველოს ვხედავთ ორად გაეოფილს რუსეთისა და ოსმალოს შორის.

რუსეთს უჭირავს ძველი ქართლ-კახეთის სამეფო, საათაბაგოს ნაწილი (ახალციხის და ახალქალაქის მაზრები), იმერეთის სამეფო, ოდიშ-ლეჩხუმ-სამეგრელოსი, სვანეთისა, აფხაზეთის სამთავრონი და ნაწილი გურიის სამთავროსი. ესენი შეადგენენ ტფილისის და ქუთაისის გუბერნიებს და სოხუმის სამხედრო განეოფილებასა.

ოსმალეთს უჭირავს გურიის სამთავროს და საათაბაგოს ნაწილები: ქობულეთი, აჭარა, შავშეთი, ერუშეთი, ლივანი (ძველი ლიგანი) და ჭანეთი, ანუ ლაზისტანი. ეს ნაწილები ამ ჟამად ერთს სანჯახს შეადგენენ და ჰქვიან ლაზისტანის სანჯახი.

ოსმალოს საქართველო მდებარეობს შავის ზღვის ჰირად, დაიწყობა საცა ჩოლოქი მდინარე ზღვას ერთვის და ვრცელდება ტრაპიზონამდე თითქმის ორასს ვერსტამდე, ხოლო ჩოლოქი შესართავიდამ გურიის, ახალციხის და ახალქალაქის მაზრათა სამზღვრებზე განზიდულია ას სამოც ვერსტამდე.

გურიის მიჯნაზე ქობულეთია, მისის ქალაქით ბათუმით; ამის სამხრედ ახალციხის მაზრის მოსამზღვრედ ზედა და ქვედა აჭარაა; ამის სამხრედ ახალქალაქის მაზრის მოსამზღვრედ ერუშეთია. აჭარას სამხრეთ და ერუშეთის დასავლედ შავშეთია, აჭარასა და შავშეთის დასავლეთს ლივანაა (ძველი ლიგანი), ლივანის დასავლეთ ჭანეთი, ანუ ლაზისტანი.

ოსმალოს საქართველოს, რომელიც ზემოთ მოვიხსენიეთ, თითქმის ამოდენა ადგილი უჭირავს, რამოდენაც ქართლ-კახეთსა. ადგილ მდებარეობა მთიანია ასე, რომ ვაკე მინდვრები ქართლსა და სამეგრელოსავით ფართო აქ ვერ მოიპოვება. უფრო ვიწრო მინდვრები ჭოროხის გაღმა-გამოღმაა და აგრეთვე ჭანეთშიაც. უმთავრესი მთები არიან ჭანეთისა, ანუ ჰონტოსი, რომელნიც ბათუმს იქით დასავლეთიდ იწყება, მიდის შავის ზღვის დასწვრივ. ზღვისა და ჭოროხის შორის და ტრაპიზონს იქით გადადის.

მერეაჭარის და ახალციხის მთა, რომელიც გურიასა და ახალციხის მაზრისა და აჭარის სამზღვარზეა. ამის სამხრეთ ერუშეთსა და შავშეთს შუა არსიანის მთა მისდევს. ჭანეთის ანუ ჰონტოს მთის უდიდესი წვერი თითქმის სამის ვერსტის სიმაღლისაა. ეს მთები ყოველ მხრივ სერ-სერად და ქედ-ქედათ არიან დაეოფილნი, ამის გამო მთელ ოსმალოს საქართველოს იმ გვარივე სანახაობა აქვს, როგორც ზემო იმერეთს, ანუ ქსნის და არაგვის ხეობასა.

ოსმალოს საქართველო წელებით მდიდარია. უმთავრესი მდინარენი არიან ჭოროხი, რომელიც ორას ორმოცდა ათ (250 ვერსტზე მიმდინარეობს ზღვის ჩასართავამდის ჭოროხის ხეობაზე, ზოგან ეს წყალი ნავთ მატარებელია. მეორე არის მტკვარი, რომელიც მომდინარეობს 150 ვერსტს და ჩამოუდის ქალაქ არტაანს. არიან კიდევ მდინარენი ფოცხოვი, აჭარის წყალი და გურიის სამზღვარზე ჩოლოქი, და სხვა მრავალი წვრილი წულები. ეს წულის სიუხვე და აგრეთვე შავის ზღვის სიახლოვე ღედა მიწას და მთებს ნაეოფიერ ადგილათა ხდის და როგორც იტყვიან ქვაზედაც კი ხე ხარობს. როგორც გურია და არაგვის ხეობაა მწვანით შემოსილი, აგრეთვე ეს ადგილები მშვენიერის მდიდარის მცენარეობით აღევავებულია და ყოველი მცენარე, რომელიც ქარლ-კახეთ-იმერეთშია, იქაც მოდის. ამას გარდა ხარობს ზეთის ხილი, ლიმონი და ფორთოხალი, რომელიც ჩვენში იქიდამ მოაქვთ.

უჰირველესი სარჩო ხალხისა სიმინდი, ღომი, ქერი და ხორბალია. შესანიშნავია ერთი გარემოება, რომ ჭანეთში მინდვრის მუშაობაზე დედაკაცია და მამაკაცი კი ვაჭრობს. სულადის მოყვანის გარდა აქაური მცხოვრებნი საქონელის და ჰირუტყვის მოშენებას მისდევენ, ძროხის ცხენის, ცხვარისა და თხის შენახვა იციან. მოჰყავთ თამბაქო და ზეთის ხილი. საერთოდ ხალხი ფრიად შრომის მოყვარეა. ზღვის ჰირას მცხოვრებელნი უფრო ვაჭრობას მისდევენ, თავისი საკუთარი ნავები და გემები აქვთ და სხვა და სხვა მოსავალი სავაჭროთ მიაქვთ სტამბოლს და მარსელს. — ზღვის ჰირს მოშორებულნი ხეობათა მცხოვრებელნი ხვნა თესვაზე და საქონლის მოშენებაზე არიან. ჭანები ძალიან მოვაჭრენი არიან, შორს დადიან, ხელოსნობაც იციან, ასე რომ ხუროები იმათგან ბევრნი გამოდიან, გურიას იმერეთს და თვით ქართლს.

*) იხილე „ცისკარი“ გეორგი XIII, ბლატონ იოსელიანისა.

იქაურ ცხოვრების მოთხოვნილების დაგვარად, ხალხს კმასაყოფელი სარჩო მოსდის. ოჯახობა და სახლ-კარი კარგად და ფაქიზად მოწყობილი აქვთ. იქ ყოფილს კაცს უკვირს იმათი სისუფთავე და სიფაქიზე. შენობა ადგილისა დაგვარად ზოგან ქვითკირისაა, ზოგან ხისა. ქვითკირისა შინადგან გალესილია. მთელი ეს ქვეყანა მოფენილია ძველის მეფეების ციხეებითა და ეკლესიებითა.

უმთავრესი ქალაქები საქართველოს ოსმალეთისანი არიან, ბათუმი ზღვის პირას, მთელი შავი ზღვის ნაპირების ნავთსაყუდელთა შორის უკეთესი ადგილია. მეორე უმთავრესი ქალაქი სანჯახის შუა ადგილას ჭოროხზე, ართვინია, რომელშიაც სცხოვრობს 15,000 სული, ამათში უმეტესი ნაწილი ქართველია, სხვანი სომეხი და ოსმალონი არიან. ამათ სხვა ბევრი პატარა ქალაქები და დაბებია.

საერთოდ მთელი ოსმალოს საქართველო მცხოვრებლებით მჭიდროთ არის დასახლებული ასე, რომ ზოგ ნი ჰგონებენ ნახევარ მილიონს სულს და ზოგ ნი ჭანეთით ერთ მილიონ სულამდინ ჰსთვლიან, ესე იგი თითქმის იმოდენა ხალხსა სთვლიან რაც ქართლ-კახეთ-იმერეთში მცხოვრებელია. მარტო ქვედა და ზედა აჭარაში მცხოვრებელთ სთვლიან 200 დგან 300 ათასამდე, რომელთაგან 60,000 მესროლი მეთოფე გამოდიოდა თურმე.

მთელი ოსმალოს საქართველო დასახლებულია უმეტესად ქართველებით და ჭანებით. მალიან ცოტ-ცოტად არიან აქა იქ გაფანტულნი სომეხნი, ბერძენნი, ოსმალონი და ჩერქეზნი. ამათი რიცხვი ხუთი ათას კომლზედ მეტი არ არის.

ქართველები ლაპარაკობენ ქართულად და ჭანები მეგრულად, მაგრამ საერთოდ განვრცელებულია ქართული ენა, რადგანაც ჭანებს დიდი მისვლა-მოსვლა აქვთ, როგორც აჭარისაკენ აგრეთვე გურიას, ქართლს და თვით ტფილისშიაც. ერთობა სისხლისა დღევანდლამდე ახსოვთ. იციან, რომ ისინი ქართველის ტომისანი არიან, ერთ დროს საქართველოს სამეფოსთან შეერთებულნი იყვნენ და ვახტანგ გორგასლანს, დავით აღმაშენებელს, თამარ მეფეს და თვით მეფე ერეკლესაც იგონებენ, თუმცა ამ უკანასკნელის მეფის დროს იგინი ჩვენგან განშორებულნი იყვნენ.

ჩვეულება, ხალხის რწმუნება, ყოფა-ცხოვრება იგივეა რაც ქართლ-კახეთში. ძველი ეკლესიების პატივის ცემა, და დღესასწაულის გადახდა, სამღვთოს შეწირვა ისევე დარჩენილა, რაც აქეთ არის. სარწმუნოებით ისინი მაჰმადიანები არიან, მაგრამ ჩვეულებით ხასიათით და ენით დღესაც ქართველნი არიან თითქმის ყოველსფერში.

ქართული ენა თითქმის შეუცვლელი აქვთ, შინაურობაში დღესაც დიდი და პატარა სულ ქართულს ლაპარაკობს, მიწერ-მოწერაშიაც ერთმანეთში ქართულს ხმარობენ. რომ ქართული ენა თითქმის შეუცვლელია ოსმალოს საქართველოში, ამის დასამტკიცებლად მოგვყავს აქ სოლაღას ლექსი, რომელსაც აჭარაში ყველგან სამღერალათა აქვთ და რომელიც საქართველოს ყოველ კუთხეში იმერეთში და თუ ქართლ-კახეთში, ხევსურეთში და სხვაგან, საკვირვლად მოფენილი და გავრცელებულია. ეს ლექსი ქართლ-კახეთის კილოთია აქამომდე დაბეჭდილი სხვათა შორის „დედა ენაში“ და აქ ვბეჭდავთ ნამდვილის აჭარულის კილოთი. *)

სოლაღას ლექსი

სოღალა სტამბოლს წავიდა თავის სიმამრის ბარზეა,
რვა დღე და ღამე იარა, ჩევდა ხონთქარის კარზეა.
რაღაცა ბედმა უსაქმა, ვეზირი დახუდა კარზე.
სოლაღა კოცნის კალთასა, ვეზირი კოცნის თავზეა.
—ჩვენცა ერთი არაბი გუყავს, გათქმული გურჯისტანზეა.
შენ თუ იმას ეჯირითო, თუღებ 1) დაგადგამ თავზეა.
ფაშიობას შენ გაჩუქამ იმ ახალციხის კარზეა.

სეისები 2) გამოცვივდნენ: რა გადახდება თავზეა?
— სეისებო ნუ გეშინჲა, 3) ცხენი მომგვარეთ კარზეა.
უოუშვეს და გამეჲყვანეს, ნაბამი შვიდსა ჯაჭვზეა.
ხუთსა სეისსა უჭირავს, ვერ იმაგრებენ გზაზეა.
გვჲარა და გამჲარა იმ ჯირით-მეიდანზეა;
შავარდნულებ შამოკივლა, ხონთქარი დასძრა ტანზეა.
არაბი მოდის-მოკივის, ვით ნიავქარი მთაზეა;
სამი ჯირითი უძევს იმ გაშავებულ მკლავზეა,
სამსავ სოლაღას აქადნის, რა გადახდება თავზეა.
— აბა გემექეც სოლაღა, მოგყვე უღურის 4) კვალზეა.
ერთი ჯირითი ესროლა, არ წეიკარა ტანზეა,
მეორეც რომ გაისროლა, მოხუდა ცალ აბჯანდაზეა.
ცალჲ აბჯანდა შეაწყვიტა, გადგა ცალ აბჯანდაზეა.
რას შუ̂რები ოხერო მკლავო, თვალი მეჭირა სხვაზეა!
—აბა მობრუნდი, არაბო! მოგყვე ღუ̂თის სამართალზეა.
ერთი ასეთი დაჰკივლა, ფერი უცვალა ტანზეა;
ცხენი ცხენზე შეაჯდინა, ჯირითი დაკრა ბეჭზეა.
არაბი მირს გადმოვარდა, სული არ დაჰყვა ტანზეა!

---

*) დაწერილია ქვედა-აჭარის სოფლის მერისისი მცხოვრებლის სიტყვით.

1) თული, ჯილა, ფაშის ნიშანი თავზე დასადგმელი.

2) სეისი — მეჯინიბე.

3) გეშინჲა — წაიკითხებოდეს როგორც გეშინЯ.

4) უღური — ბედი.

მოლიები, ხოჯიები ქითაბსა 5) ბერტყენ თავზეა.
ქთამ-მითაბი ქარს არ იქს, ქურქი წაბურეთ თავზეა.
სოლაღასა შეეშინა, ბაბუცებს ჰერიდა გზაზეა.
შენ სოლაღა ნუ გეშინდა, თუღებ დაგადგამ თავზეა.
ფაშიობას შენ გაჩუქამ იმ ახალციხის კარზეა.
— მურად-მურადის 6) ჭირიმე, კარგა ისაქმე გზაზეა,
საცადა მოგიევან თემსა, ქილიკით 7) დაგიდგამ ქერსა.
აბრეშუმის ფორბას 8) მოგცემ, საბნითა დაგბან ფერხსა,
ეოვლისა ვახტის 9) ლოცვაზედ შენ შეგახვეწებ ღმერთსა.

ზოგიერთი რამ

ჩვენ ისტორიაზე, არხეოლოგიაზე, ეოფა-ცხოვრებაზე და სხ.

I.

ათონის მთიდამ მოტანილის ძველის წიგნის გამო.

ამას წინად ათონის მთიდამ მოვიდა ერთი ქართველი ბერი, სახელად ბენედიკტე. ბენედიკტემ გვიამბო, თუ რა მდგომარეობაშია ახლა ძველი ქართველების მონასტერი ათონის მთაზე, სადაც ამ ჟამად იღვწიან 15 — 20 ბერი ქართველთაგანნი, უფრო იმერეთიდამ გასულნი. ივერიის ანუ ქართველების მონასტერს ძველადვე ბორტაიტის მონასტერს უწოდებენ. ამ მონასტრისათვის საქართველოს მეფეებს და კერძო ბირთ მრავალი განძი და უძრავი მამული უძღვნიათ. მეათე საუკუნიდამ დაწეობილი ვიდრე ჩვენ დრომდე ქართველნი ბერნი შეუწყვეტელად მოღვაწეობდნენ ამ მონასტერში, სადაც სამღვთო და საეკლესიო წიგნებია ნათარგმნი ბერძნულით ქართულს ენაზე და აქამომდე დაცულია შესანიშნავი ქართული ბიბლიოტეკა. ახლა ეს მონასტერი სრულებით დახშულია თურმე ქართველებისათვის. ბერძნის ბერები ქართველ ბერებს მონასტერში აღარ უშვებენ. ამის გამო მამა ბენედიკტეს თაოსნობით იქაურ ჩვენ ბერებს ივერიის მონასტრის მახლობლად უეიდნიათ ბატარა ადგილი, სადაც აღუშენებიათ ახალი მონასტერი და სადგომი სენაკები.

ბენედიკტემ გვიჩვენა მისგანვე ათონიდამ მოტანილი ძველი ეტრადრზე ნაწერი წიგნი. მხოლოდ ეს ერთადერთი წიგნი როგორღაც შემთხვევით გამოუტანიათ ჩვენ ბერებს ბორტაიტის მონასტრის ბიბლიოტეკიდამ. აქ შესვლა იმათთვის ისეა აკრძალული, როგორც მონასტერში. წიგნი არის დაწერილი სხვა და სხვა ხუცურის ხელით და ადვილად საკითხი. ამ წიგნს ჩვენ განსაკუთრებითი ეურადღება მივაქციეთ იმისთვის, რომ მომატებულად ის დაწერილია გიორგი მთაწმინდელისაგან, რომელსაც ჩვენ ვწამებთ თარგმანს სახარებისას ანუ როგორც უწინ იტეოდნენ, ოთხ-თავისას. ერთის სიტყვით ის ეკუთნის მეთერთმეტე საუკუნეს და შეიცავს: 1) იოანე დიდის და წმინდა ექვთიმეს ცხოვრების გარდმოცემას, იოანე მთაწმინდელისაგან შედგენილს და გადაწერილს. აქ არის ნაამბობი, ვინ იევნენ იოანე და ექვთიმე, ვინ იეო თორნიკე და რა სამსახური გაუწია ამან საბერძნეთს განდგომილის სკლერუსის დამარცხებით და აგრეთვე რა გვარ იეო ის ცნობილი დავით-კურაპალატის სამსახურში და ათონის მთაზე. აქვეა მოხსენებული ივერიის მონასტრის აღშენება მეათე საუკუნეში ათანასესაგან და სხ., 2) ილარიონ ქართველისა ცხოვრება, 3) იოანე ღვთის-მეტეველის ცხოვრება, „თარგმნილი წმინდისა მამისა და განმანათლებელისა ჩვენისა ახლისა ოქროპირისა ეფთიმე მთა-წმინდელისა,“ დაწერილი მიქელ დაღალისონელისაგან, 4) სალოცავები და 5) „ალაბნი მონასტრისა ჩვენისანი, ვინაითგან აღშენებულ არს ვიდრე აქამომდე“.

ამ წიგნში როგორათაც გიორგისა და ექვთიმეს ცხოვრება, აგრეთვე „აღაბნი“ შესანიშნავი არიან ჩვენთვის, რადგანაც დიდ მასალას შეიცავენ ქართლის ცხოვრებისათვის მეათე საუკუნიდამ დაწეობილი ვიდრე მეთორმეტე საუკუნემდე. გიორგისა და ექვთიმეს ცხოვრების ბირი იბოვება სანკტ-პეტერბურღის სამეცნიერო აკადემიაში. აქედამ გამოუკრებია ძველის დროს ქართლის-ცხოვრებას ზოგიერთი თავისი ცნობები: „აღაბთ“ ცნობები კი არსად არ შეგვხვედრია. რას ნიშნავს აღაბი ჩვენში, ვგონებთ, ყველამ იცის. ვთქვათ რომელმამე ბირმა რაიმე ღვაწლი დასდო, რაიმე განძი შესწირა ეკკლესიას ანუ მონასტერს, იმის სახელს აღაბად დასდებდნენ, ესე იგი, კრება დააწესებდა, რომ ამა და ამ დღეს იმ ბირს უწირონ ანუ ულოცონ. მრავალია საქართველოში ძველი წიგნი აღაბ წარწერილები. ჩვენ ვიცით რამდენიმე ამ გვარი წიგნი, ბარიჟში ანუ პეტერბურღში შეთხვევით წაღებული, რომელთაც იქაურნი მეცნიერნი-არხეოლოგნი აღაბების გამო დიდ მნიშვნელობას მიაწერენ, რადგანაც აღაბები ხან და ხან მოიხსენებენ ისტორიულ ბირთ, რომელნიც ან არ არიან თვით ისტორიაში მოხსენებულნი, ან რომელსამე შემთხვევას ნათელს მოჰფენენ, ამგვარნი არიან ათონის მთის წიგნის „აღაბნი.“ ისინი შესდგებიან 150 კერძო აღაბებით. აი სხვათა შორის ის ბირნი, რომელნიც აღაბებში არიან მოხსენებულნი და

5) ქითაბი—მაჰმადიანთა საღრთო წიგნია.

6) მურად-მურადი—ცხენის სახელი. სიტყვა მურად ნიშნავს წადილი.

7) ქილიკი—საწყაოა როგორც კოდი.

8) ფორბა—თოფრა.

9) ვახტის—ეამის დროს.

რომელთა შორის ზოგნი ცნობილნი არიან ქართლის-ცხოვრებაში, ზოგნი ეჭვ-ქვეშ გვევანდენ და ზოგნი სრულებით არსად არიან მოხსენებულნი. იოანე სვინგელოზი (დიდი იოანე), ნიკოლა ჰეტრიწონელი, ჰეტრიკი და ძმა მისი იოანე (ბაგრატ მეოთხის დროს მეათე საუკუნის გასულს), ბაგრატ აფხაზთა მეფე, ლიპარიტ ორბელიანი იმავე დროს), ფარსმან და გიორგი ჩორჩანელნი (თორნიკის ნათესავნი), გრიგოლ და იოანე ქობულისძენი, ერისთავთ ერისთავი აბუსერისძე, ლიპარიტის ძე იოანე; გიორგი ოლთისარი, კონსტანტინე ჰრაოდროსი; იოანე ექვთიმეს ძმა, ფარსმან თმოგველი, ბაგრატ კურაპალატი, გიორგი მაგისტროსი, კონსტანტინე მონომახი, მარიამ დედოფალი, ბაგრატ კურაპალატის დედა, სამოელ ქუთათელ-მთავარ-ეპისკოპოსი, აბულა სანისძე, მიხაელ მეფე (ბერძენი), მამა არსენი ფარსმან ეოფილი, აბაზ ბაკურისძე და ძე მისი გრიგოლ, იოანე ხარტულალი, ილარიონ ჰრადროსი, სუმბატ კურაპალატი და ცოლი მისი მარიამ, დავით ასური, გიორგი მეფე (დავით აღმაშენებელის მამა), დედოფალი მარიამ, მართა ეოფილი და ძე მისი კონსტანტინე ჰორფიროგენი. ეფროსინე ჰროტოსევასტოსი მეუღლე მიხაელ ჰროტოსევასტოსი ვარმან კონსტანტინის ძე და მეუღლე მისი ბასილაკის ასული მარიამ, თამარ-დედოფალი და სხვანი. აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ თამარ დედოფლის აღაპი ჩართულია შემდეგ საუკუნეში, ესე იგი თვით თამარ დედოფლის დროს. ეოველნი ჰირნი „აღაპთანი“ ეკუთვნიან უმაღლეს საზოგადოებას. ჩვენ მხოლოდ აქედამ ვტეობილობთ, რომ ქართველი ქალი ეოფილა დედა კონსტანტინე ჰორფიროგენისა, რომელიც იეო ვიზანტიის იმპერატორი მეათე საუკუნეში და რომელიც თავის თხზულებაში აგვიწერს საქართველოს ნაწილს მესხეთს, აღაპებში ჩართულია აგრეთვე ქაიხოსროს ცხოვრება (1448 წლისა), და სხვათა ათაბაგთა შემდეგში. აქვე ვპოულობთ სამ წარწერას, იმათში შესანიშნავია ორი: თბილელ ეპისკოპოსი ელისესი 1640 წ. და ქუთათელ ეოფილისა ქართლის არქიეპისკოპოსის ტიმოთესი 1755. ეს ის ტიმოთეა, რომელიც, როგორც ვიცით, ამ წელს საქართველოდამ ათონის მთას მივიდა და თავის „მოგზაურობაში“ გადმოგვცა ცნობანი ივერიის მონასტერზე. ტიმოთეს ზოგიერთი თავისი ცნობა თვით აქ მოხსენებულის წიგნიდამ აქვს გამოკრებული.

ჩვენ არა გვაქვს იმედი, რომ საქართველოს საზოგადოებამ ამ არხეოლოგიურ საგანს ეურადღება მიაქციოს, რადგანაც ის ამ გვარ საგანს არ ეწეობა. ჩვენ არც იმ განზრახვით შევეხენით ამას, რომ საზოგადოებისთვის გვეხარებინა რომ აი ესა და ეს დიდად შესანიშნავი ძველი წიგნი ვიპოვეთო. ჩვენი გულის-წადილი აქ სრულებით სხვა არის, რომელსაც ვიმედოვნებთ, ეველანი თუ არა, ის ჰირნი მაინც მიაქცევენ ეურადღებას, რომელნიც ჩვენ წინაპართ მოღვაწეობას და ცხოვრებას ბევრად თუ ცოტად აფასებენ. არა ვკარგავთ ნუგეშს, რომ ამგვარნი ჰირნი იპოებიან ჩვენ შორის.

საქმე აი რაშია. იქ, სადაც ხალხს გონება გახსნილი აქვს, სადაც ესმის, რაში მდგომარეობს იმისი აწმეო და მომავალი კეთილ-დღეობა, იქ საკუთარს წარსულს ცხოვრებასაც საზოგადოების აზრში ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, როგორათაც იმის აწინდელს და მომავალ სვეს. იქ ამბობენ: თუ გვსურს წარმატების გზას დავადგეთ, უნდა გამოვიკვლიოთ ჩვენი საზოგადო თვისება, შევისწავლოთ ჩვენი ბუნება, ძველი და აწინდელი. კერძო ჰირნი, სახლის-წულნი, რომელთაც კი ესმისთ თავისი სახლის ღირსება და ჰატიოსნება, ეოველთვის იხსენიებენ თავიანთ მამა-ჰაპათ სურათებს და ღირს-სახსოვარ საქმეებს, რომელნიც ადამიანს ამხნევებენ და სწვრთნიან. თუ რომელიმე სახლის-წული ივიწყებს თავის წინაპართ, ის ივიწყებს და ამცირებს თავის თავს. ასეა მთელი ხალხიც... განათლებულ ქვეყნებში წარსულის დროების ცნობის მოყვარეობას საზღვარი არა აქვს. არა თუ მართებლობანი, თვით კერძო ჰირნიც არა ჰზოგვენ ღონისძიებას ძველისა და უძველესის დროთ გამოსაკვლევად. ღრმად სთხრიან დედა-მიწის გულს, იქ ეძებენ თავიანთ წინაპართ კვალს და სამკაულს, რომ მიხვდნენ რა თვისებისანი ეოფილან, რა გვარი ცხოვრება ჰქონიათ. ძველ ტაძრებს და სხვა გვარ შენობაებს უფრთხილდებიან და უვლიან, რომ საშვილი-შვილოდ დარჩენენო, რომ ბოლოს ჩვენი სახელი ძვირად არ მოიხსენიონო. თვით მმართველობათაგან სასტიკად და სასჯელ ქვეშ არის აღკრძალული იმათი ხელ-ხლება და შეურაცხეოფა. ძველი ხელ-წერილები, ძველი სამკაულები ამ გვარადვეა დაცული.

ჩვენის აზრით, ბევრ მხარეს ვერ ნახავთ ქვეყნის ჰირზე. რომ იქ იმოდენა რამ იეოს უძველესის დროებიდამ დატოვებული ღირს-სახსოვარი და ღირს საცნობი, როგორათაც საქართველოში. უბრალო შემთხვევას რომ არ ამოეჩინა 1870 წელს, ჩვენ აქამომდე არაფერი გვეცოდინებოდა თუ რა არხეოლოგიური საუნჯე ძევს დედა-მიწის გულში სამთავროს გვერდით მცხეთაში. ცოტაოდენმა რამ, რაც კი იქიდამ ამოვიღეთ, დიდი ეურადღება მოაქცია ჩვენ მხარეზე ევროპიისაც და რუსეთისაც. ამ გვარივე ეურადღება აღძრა მეცნიერებშორის საქართველოს

ძველმა ტაძრებმა და მონასტრებმა, რომელთაც ჩვენ გულ-გრილად შევსცქერით და უპატიურად ვეპურობით. რუსეთიდამ და ევროპიდამ ამ მოკლე ხანში 1870 წლიდამ იწყეს სიარული მსწავლულ პირთა, რომ ისინი გადიღონ და ჩვენი ძველი ხელოვნება შეისწავლონ. თუმცა საქართველოში უმეტესი ნაწილი ძველის სამკაულებისა სამუდამოდ დაკარგულია ჩვენის უმეცრებისა და უთაურობისაგან, მაინც კიდევ ბლომად არიან დარჩენილნი. მაგრამ რა მდგომარეობაში ვპოულობთ იმათ? თუ ისინი არიან კერძო სახლებში, ხშირად იმათ უმიზეზოდ ადნობენ, ალპობენ, აგირავებენ და უბრალო ფასათ ჰყიდიან. ეკკლესიებში და მონასტრებში ჩვენ თვითონ გვინახავს ბევრ ადგილას ძვირფასი ნავთეულობა, ვერცხლისა, ოქროსი, სხვა და სხვა გვარი ხელ-ნაწარმოები მტვერში და ნაგავში. ჩვენი ღვდლები და მამა ბერები ისე უყურებენ როგორათაც უბრალოსა და გამოუსადეგს ნივთებს. ძველი ხელ-წერილები? რამდენი იმათგანი შეიცავს ძვირფასს მასალას ჩვენის ისტორიისათვის, მაგრამ ჩვენთვის დახშულარიან. ისტორიას არ შეუძლიან იმათით ისარგებლოს, რადგანაც დაფანტულნი არიან აქა-იქ კერძო სახლებშივე, და მონასტრებშივე, ქართლში, კახეთში, იმერეთში, სამეგრელოში, გურიაში, და სხვაგან. კარგი თუ რომელიმე იმათგანი შემთხვევით ჩაგვივარდა ხელში, როგორათაც ბენედიკტესაგან მოტანილი ივერიის მონასტრიდამ! უკეთეს მდგომარეობაშია სიგლები, რადგანაც ამათი პირები, მთავარ მართებელის ერმოლოვის ბრძანებით ქართლ-კახეთში, და კნ. ვარანცოვის ბრძანებით იმერეთში გადმოიღეს და დიდ წიგნებად შეკრული დაცულია გუბერნიის სამმართველო არხივებში — თბილისში 83 და ქუთაისში 200 მეტი წიგნი. მომატებული ნაწილი საეკლესიო გუჯრებისაც ორ-სამ ადგილს არის შეკრებილი თბილისში და ქუთაისში.

სხვა ქვეყნებში თითქმის ყველგან ძველ ნაწარმოებს ძველ ხელ-ნაწერებს ყველანი ისე უყურებენ, როგორათაც კუთვნილებას მთელის ხალხისას, ამისთვის იქ იმათ აგროვებენ ერთს რომელსამე ადგილს, სადაც ვისაც სურს უფრო ადვილად შეუძლიან იმათით ისარგებლოს. იმათთვის არის ისტორიული ანუ არხეოლოგიური მუზეუმები. მხოლოდ იმ ხალხს შეუძლიან იქონიოს საკუთარი ნამდვილი ისტორია, რომელსაც თავისი მუზეუმი აქვს, კარ-ღია ყველა ისტორიულის მასალეების შემუშავების მოსურნესათვის. უამისოდ შეუძლებელი საქმეა ხალხმა ისტორია იქონიოს.

ჩვენ ჯერ ამ გვარი საჭიროება არ გვესმის. გვსურს კი ვიქონიოთ ისტორია, მაგრამ შესაძლებელი კია ოდესმე ის შევიძინოთ? გინდათ სახლი აიშენოთ? ჯერ აირჩიეთ ადგილი, მასუკან იმ ადგილს მიზიდეთ ყველა საჭირო მასალა; თორემ უამისოთ სახლს ვერ აიშენებთ. მართალია ესა თუ არა? ისტორიაც სახლია, რომელშიაც უნდა იცხოვროს მთელმა ხალხმა. მივიღოთ ყველამ მონაწილეობა, ერთ ადგილს მოვზიდოთ ყველა მასალა, ვისაც რა გვაქვს, და შემდეგ მოვითხოვოთ ისტორიის აშენებაც.

მოიფიქრეთ, ბატონო ქართველებო, ამ საგანზე და დააწესეთ თბილისში ისტორიული მუზეუმი; თუ არა და იეავნ ნება თქვენი!

დ. ბ.

განცხადება

ტფილისში, ყველა წიგნის მაღაზიებში ისყიდება:

ბოგბია მეჩანგურე, ლეგენდა თ. აკაკი წერეთლისა. ფასა ერთი შაური.

დავრიშიანი, ანუ ზღაპრული მოთხრობა, გამოცემა პირველი. ფასი შვიდი შაური.

ქალაქს, ვართანოვის და გრიქუროვის წიგნის მაღაზიებსა და „ივერიის“ რედაქციაში,

ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

გორს, ფარნაოზ ნათიევისას.

ახალციხეს, ალექსეევ-მესხიევიხას (მიროვოპოსრედნიკი)

ლექსნი თქმულნი **თ. ნ. ბარათაშვილისაგან** ფასი . . . . . 20 კ.

ზ. ნ. ანტონოვის თხუზულება, ფასი 1 მ.

ქართული ანდაზები, ფასი . . . . . 10 კ.

მეფე ლირი, ტრაგედია **შექსპირისა** ფასი 60 კ.

ბალანსი

ტფილისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა საადგილ-მამულო ბანკისა

1877 წლის 1-ს იანვრისათვის.

აქტივი

	მანეთი.	კაპ.	მანეთი.	კაპ.
1) ბანკის კასსაში ნაღდი ფული	— —	—	216	15
2) მიმომავალს ანგარიშზედ მიბარებული:				
ა) სახელმწიფო ბანკის განყოფილებაში	60,678	48		
ბ) ტფილისის კომერციის ბანკში	457	53		
გ) ტფილისის საურთიერთო კრედიტის საზოგადოებაში . . .	1259	83		
დ) კორრესპონდენტებთან (ბანკირი ვინეკენი და კომპანია) . . .	137,322	19	199,718	3
3) კორრესპონდენტნი:				
ა) კორრესპონდენტნი	— —	—	500	—
4) საწევროდ შეტანილი ტფ. საურთიერთო კრედიტის საზოგადოებაში	— —	—	30	—
5) მიბარებული სარგებელზედ და ვადით:				
ა) ტფილისის კომერციის ბანკში	— —	—	1,052	83
6) სახელმწიფო და მთავრობისგან გარანტია მინიჭებული ღირებული ქაღალდები, მიბარებულნი:				
ა) სახელმწიფო ბანკის განყოფილებაში (58,550 მან.) . . .	59,129	59		
7) სარგებლის მომცემნი ქაღალდნი, რომელნიც ბანკს ეკუთვნიან (800 მან.) .	655	—	59,784	59
8) გრძელ-ვადითი სესხი გაცემული:				
ა) სოფლის მამულზედ 54 ½ წლითა	296,200	—		
ბ) ქალაქის მამულზედ 27 ½ წლითა	565,500	—		
გ) _____ 18 წლით და შვიდის თვითა	41,300	—	903,000	—
9) გრძელ ვადითი სესხი გასაცემად დანიშნული:				
ა) სოფლის მამულზედ 54 ½ წლითა	14,000	—		
ბ) ქალაქის მამულზედ 27 ½ წლითა	9,500	—	23,500	—
10) გრძელ-ვადითი სესხი, რომელზედაც მსესხებელთა უარი ჰსთქვეს:				
ა) სოფლის მამულზედ	— —	—		
ბ) ქალაქის მამულზედ	— —	—	37,900	—
11) ვადაზედ უწინარეს მოშორებული სესხი:				
ა) გირავნობის ფურცლითა	16,100			
ბ) ნაღდი ფულითა	150	32	16,250	32
12) მოკლე-ვადითი სესხი	— —	—	96,215	—
13) გირავნობის ფურცელნი, გასასყიდლად მიღებულნი	— —	—	— —	—
14) სესხის ამღებნი:				
ა) შემოსატანი ფული პირველს ვადას გადაცილებულნი და მეორეში გადამდგარი (14 § ბანკის წესდებულებისა) გრძელ-ვადის სესხისა .	34,090	89		
ბ) — — — — — მოკლე ვადის სესხისა	2258	19	36,349	8
15) შემოსატანი ფული უკანასკნელს ვადას გადაცილებულნი . . .	— —	—	— —	—
16) უკუვ მოსაქცევი ხარჯი	— —	—	4401	57
17) გასავალი ბანკისა:				
ა) ბანკის მოწყობის და დადგენისათვის	— —	—	4,072	18
ბ) დანახარჯი 1877 წლისათვის	— —	—	1,584	13
გ) ბანკის მმართველობისა და ჯამაგირთათვის	— —	—	— —	—
ბ ა ლ ა ნ ს ი	— —	—	1,384,574	98

	მანეთი.	კაპ.	მანეთი.	კაპ.
1) ძირის სათავნო ფული:				
ა) გრძელ-ვადითის სესხისათვის დანიშნული	161,397	69		
ბ) მოკლე-ვადითის სესხისათვის	100,131	15 1/2	261,529	11 1/2
2) ზარალის ასაყენებლად დანიშნული სათავნო ფული	— —	—	1,694	53
3) საერთო სასარგებლოდ მოსახმარი სათავნო ფული	— —	—	4,290	80
4) საეკსტრეორდინარო სათავნო ფული	— —	—	698	98
5) გირავნობის ფურცელნი, გაცემულნი:				
ა) 54 1/2 წლიანი	296,200	—		
ბ) 27 1/2 — —	565,500	—		
გ) 18 წლიანი და შვიდ თვიანი	41,300	—	903,000	—
6) გირავნოების ფურცელნი დანიშნული და ჯერ არ გაცემულნი:				
ა) 54 1/2 წლიანი	14,000	—		
ბ) 27 1/2 — —	9,500	—	23,500	—
7) გირავნობის ფურცელნი, გასაუქმებლად დანიშნულნი:	— —	—	37,900	—
8) ვადაზედ უწინარეს მოშორებულნი სესხნი:				
ა) გირავნობის ფურცლითა	16,100	—		
ბ) ნაღდის ფულითა	150	32	16,250	32
9) გირავნობის ფურცელნი ტირაჟში გამოსულნი და ჯერ არ წარმოდგენილნი ფულის მისაღებად	— —	—	3,100	—
10) კუპონები გირავნობის ფურცლისა, რომელნიც არ წაროდგენილან ფულის მისაღებად	— —	—	3,110	50
11) სარგებლის ფონდი	— —	—	27,090	—
12) თავნის მოსაშორებელი ფონდი 54 1/2 წლის ვადისა	369	83		
„ — „ — „ — „ — „ — „ — 27 1/2	4,498	27		
„ — „ — „ — „ — „ — „ — 18 1/12	782	7	5,650	17
13) გარდასაცემი ფული	— —	—	8,133	6
14) სხვა და სხვა კრედიტორნი	— —	—	— —	—
15) კორრესპონდენტნი	— —	—	— —	—
16 სესხის ამღებნი	— —	—	58,055	60
17) სარგებელი მოკლე ვადითის სესხისა	— —	—	— —	—
18) ჯარიმის ფული	— —	—	— —	—
19) სხვა და სხვა სარგებელი	— —	—	— —	—
20) წმინდა მოგება	— —	—	30,574	90 1/2
ბ ა ლ ა ნ ს ი	— —	—	1,384,574	98

თავ-მჯდომარე თ. ი. ჭავჭავაძე

წევრნი: } თ. დ. ავალიშვილი
თ. ა. ჩოლოყაშვილი.

ბუხგალტერი ხ. ხაჩატურიანი.

Дозволено цензкрою. Тифлис, 21 Апреля 1877 г. Тирография Е. Хеладзе. რედაქტორი და გამომცემელი **ილია ჭავჭავაძე.**

საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთ „ივერიის“ განმეორებითი გამოცემის პროექტისა და იდეის ავტორი,
რედაქტორ-გამომცემელი **ნუგზარ ჭიაბერაშვილი**
სარედაქციო ჯგუფი: **ნელი დარბაიძე, ნინო კერატიშვილი, ნინო შავაძე, ნინო გლუნჩაძე, ლალი გოჩიტაშვილი, თამუნა დვალი, მერაბ დვალი, აკაკი იობაშვილი. მხატვარი, ბუბა არაბული, დიზაინერი ლაშა ჩხენკელი**
პროექტი: ივერია – წარსულში ღაბრუნება – მომავლის მაღასარჩენად
პროექტის მხარდამჭერი საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა
გაზეთი „ივერია“ აღდგენილია, – განმეორებითი გამოცემა დაწყებულია 2011 წლის 2 აგვისტოს
მომავლისეული შეს „სამომავლო სახლი ქართული ელიტა“ საიდენტიფიკაციო №404852174
მისამართი: გ. ლეონიძის 11ა; ტელ.: (+995 32) 299 76 53; chiaberashvili@gmail.com